

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PRÁVNICKÁ

Diplomová práce

Ústavní základy rodinných práv

Zpracovala: Michaela Mašková

Plzeň, 2013

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PRÁVNICKÁ

Katedra ústavního
a evropského práva

Diplomová práce

Ústavní základy rodinných práv

Zpracovala: Michaela Mašková

Studijní program: M6805 Právo a právní věda

Studijní obor: Právo

Vedoucí diplomové práce: Mgr. et Mgr. Renáta Vokrojová

Katedra ústavního a evropského práva

Plzeň, 2013

Prohlášení:

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně, a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala způsobem, který je ve vědecké práci obvyklý.“

Plzeň, březen 2013

Michaela Mašková

Poděkování:

Tímto bych ráda poděkovala svojí rodině za psychickou podporu při zpracování této diplomové práce.

Obsah

1. Úvod	1
2. Rodinná práva jako ústavní kategorie	3
3. Vývoj ústavního zakotvení	8
3. 1. Historický kontext ústavy	8
3. 2. Ústavní vývoj v letech 1848-1918	9
3. 2. 1. Ústava dubnová.....	9
3. 2. 2. Ústava březnová.....	9
3. 2. 3. Únorová ústava.....	10
3. 2. 4. Prosincová ústava	10
3. 3. Ústava z roku 1920	11
3. 4. Ústava 9. května (1948)	13
3. 5. Ústava z roku 1960.....	15
3. 6. Ústava 1993	16
4. Rodinná práva v Listině	18
4. 1. Ochrana soukromého a rodinného života	18
4. 2. Ochrana života již před narozením	20
4. 3. Zakotvení rodiny, rodičovství a jiných důležitých aspektů pro rodinné právo v Listině.....	22
4. 3. 1. Vysvětlení pojmů určení „rodičovství“, rodina, a dítě	23

4. 3. 2. Zvláštní péče o těhotné ženy	26
4. 3. 3. Rovnost mezi dětmi narozených v a mimo manželství .	27
4. 3. 4. Vysvětlení pojmů výchova a péče. Odloučení od rodičů	28
5. Nadstátní prameny rodinných práv	30
5. 1. Úvod	30
5. 1. 1. Základní lidská a občanská práva	30
5. 1. 2. Aplikační přednost mezinárodních smluv před vnitrostátními právními předpisy	31
5. 2. Všeobecná deklaráce lidských práv	32
5. 3. Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod	33
5. 4. Listina základních práv Evropské unie	35
5. 5. Mezinárodní pakt o občanských a politických právech	37
5. 6. Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech	39
5. 7. Úmluva o právech dítěte	42
6. Komparativní reflexe	45
6. 1. Úvod	45
6. 2. Česká republika	45
6. 3. Spolková republika Německo	46
6. 4. Maďarsko	47
6. 5. Polská republika	48
6. 6. Slovenská republika	49
6. 7. Slovinská republika	50
7. Návrhy dle lege ferenda	53
8. Závěr	56
Resumé	59

Seznam použitých zdrojů.....	61
A) Knižní publikace a články.....	61
B) Právní předpisy.....	63
C) Judikatura a internetové zdroje	64

1. Úvod

Tématem této diplomové práce jsou *Ústavní základy rodinných práv*. Za hlavní cíl této diplomové práce si kladu vymezení ústavních základů rodinných práv v České republice, jak v rovině ústavní, ale také v rovině zákonné, díky které je rovina ústavní prováděna. V právním řádu České republiky a ani v jednotlivých mezinárodních smlouvách, které jsou na základě článku 10 Ústavy součástí právního řádu České republiky, není přesně definován pojem „rodina“. Rodinná práva jsou však nějaký určitý soubor právních norem, které upravují a vymezují vztahy osobní a majetkové mezi členy rodiny.

Mezi mé hlavní cíle patří vymezení jednotlivých kapitol. Nejprve bych chtěla vymežit, pod jakou ústavní kategorií rodinná práva spadají a popsat tuto kategorii. V další části této práce bych se ráda zaměřila na ústavní vývoj na našem území a zakotvení rodinných práv v nich.

Listina základních práv a svobod, která je součástí ústavního pořádku České republiky, vymezuje ochranu rodinného života, ale také upravuje ve svých ustanoveních jednotlivé prvky, které jsou součástí rodinného práva. Na základě této skutečnosti, je mým cílem vymežit v jedné z kapitol nejen pojem „rodina“, ale také s tím související další pojmy jako „rodičovství“, „právo na život již před narozením“ a jiné.

Právní řád České republiky obsahuje mnoho právních norem různé právní síly, které se zabývají rodinným právem. V hierarchii právních norem mají nejvyšší právní sílu ústavní zákony, které v České republice tvoří celek nazývaný ústavní pořádek. Součástí ústavního pořádku se staly také mezinárodní smlouvy o lidských právech, které řeší i problematiku rodinných práv. Ráda bych tedy v jedné z kapitol nastínila popis mezinárodních smluv o lidských právech a jejich ustanovení, které obsahují úpravu rodiny, děti a právo na rodinný život.

Česká republika je od května roku 2004 členem Evropské unie. Společné pro členské státy Evropské unie je to, že po ratifikaci

mezinárodních smluv jsou povinny je dodržovat, tudíž většinou nadstátní úpravu rodinných práv mají stejnou. Ve své diplomové práci bych proto chtěla srovnat ústavy evropských zemí a zakotvení rodinných práv v nich s Ústavou České republiky, ve spojitosti i s tím, že některé země Evropské unie mají podobný ústavní vývoj jako Česká republika a přesto můžou mít odlišnou úpravu rodinných práv.

Rodinné právo se vyvinulo v rámci občanského práva, takže je tradičně řazeno do odvětví soukromého práva, s neopominutelnou ingerencí práva veřejného. Rodinná práva jsou zakotvena nejen na ústavní úrovni v ústavním pořádku České republiky, a to konkrétně v Listině základních práv a svobod, ale i v zákonné podobě zákonu o rodině. Tento fakt se od 1. ledna 2014 změní s účinností „nového“ občanského zákoníku, který bude obsahovat veškerou úpravu rodinného práva a zruší se zároveň zákon o rodině. Ve své diplomové práci bych chtěla srovnat ustanovení, která jsou odkázána z Listiny základních práv a svobod, „nového“ občanského zákoníku a zákona o rodině.

2. Rodinná práva jako ústavní kategorie

Sociální práva jsou jednou z kategorií základních lidských práv, které zaručují a vymezují sociální záštitu důstojné lidské existence. Z ústavních aktů, které byly přijaty v druhé polovině dvacátého století, vychází tradiční členění lidských práv a to na práva sociální, osobní, hospodářská, kulturní a politická. Objevují se dva postoje k rozlišování lidských práv na tři nebo čtyři generace. Převažujícím přístupem je rozlišování lidských práv na tři generace podle toho, jak se jednotlivá práva postupně odhalovala v návaznosti na politický a společenský vývoj a stávala se prvkem mezinárodního práva. První generace obsahovala práva občanská, osobní a politická, druhá generace hospodářská, sociální a kulturní a na konec třetí generace právo na zdravé prostředí, na mír, tak zvané moderní právo.¹ Tato segmentace je těsně spjatá s rozlišováním aktivní a pasivní role státu při poskytování práv a svobod jednotlivcům. „U první generace se zejména poukazuje na tzv. „negativní svobodu“, totiž na povinnost státu zdržet se vměšování do osobní svobody jednotlivce a vytvořením podmínky pro participaci občanů na politickém životě.“² Naopak je tomu u sociálních práv, kdy povinností státu je aktivně působit. Druhým rozlišením lidských práv je na čtyři generace.³ Lidská práva bychom mohli rozdělit tedy do čtyř generací, protože všechna lidská práva nemají stejnou váhu, pouze pokud jde o vztah mezi lidskými právy a člověkem a působení na něj i na celou společnost. První skupina je většinou označována za základní lidská práva. Tato lidská práva mají především přirozenoprávní původ, to znamená, že jsou na státu nezávislá, ale jsou jím pouze garantována. S těmito právy bývá spojena přímo fyzická existence člověka, například právo na život, právo na osobní svobodu a jiné, ale i psychické bytí jedince, například svoboda myšlení a tak dále. V druhé skupině hovoříme o právech politických, která přímo

¹ Blahož, J., Sjednocující se Evropa a lidská a občanská práva. Vyd. 1. Praha: Aspi, 2005, s. 46-47, ISBN 80-7357-073-4

² Šišková, N., Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii. Praha: Linde, 2008, s. 21, ISBN 978-80-7201-710-2

³ Šišková, N., Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii. Praha: Linde, 2008, s. 21, ISBN 978-80-7201-710-2

souvisejí s existencí demokratického státu (tzv. vláda lidu). Jde o projevy člověka vůči státu (společnosti, veřejnosti) a naopak. Tato práva jsou spojena s životem člověka ve společnosti (například svoboda projevu, svoboda tisku a jiné), ve které se pohybuje. Třetí skupina je jakási nadstavba základních lidských práv určující úroveň a kvalitu života, která se postupně mění s potřebami společnosti. Jde o takzvaná hospodářská, sociální a kulturní práva, například právo na zdravé životní prostředí a jiné. Je tedy zřejmé, že aby stát zaručil sociální práva, která mají být zaručena všem jednotlivcům bez rozdílu, musí stát vyvinout velké úsilí. Na konec čtvrtá skupina tvoří právo na spravedlivý proces (například právo na obhajobu, právo na zákonného soudce a další). Spravedlivý proces zaručuje právo člověka, domoci se svých práv před soudem, v podstatě tato skupina práv slouží pro zachování a vymáhání všech práv v předchozích skupinách.⁴

Sociální práva jsou deklarována v řadách mezinárodních smluv, například Všeobecná deklarace lidských práv, Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech a jiné. Do základních sociálních práv můžeme zařadit: právo na rodinu, právo na životní úroveň, právo na sociální zabezpečení, právo na uspokojivé pracovní podmínky, právo na sdružování a další.⁵

Rodinná práva můžeme tedy zařadit do kategorie sociálních lidských práv, která jsou obsažena nejen v mezinárodních smlouvách, ale některá ustanovení nalezneme zakotvena v usnesení č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, která jsou dále specifikována a rozvětvena v zákoně č. 94/1963 Sb., zákon o rodině.⁶

Jak jsem již výše zmiňovala, rodinná práva (právo na rodinný život) vychází ze základních lidských práv, proto je důležité na to brát zřetel. Pojetí lidských práv nezačalo vznikat až v současné době, nýbrž ideje

⁴ Klíma, K. a kolektiv, Státověda. 2. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 308, ISBN 978-80-7380-296-7

⁵ Wintr, J., Antoš, M., Sociální práva. Praha: Leges, 2012, s. 137, ISBN 978-80-87576-02-1

⁶ Wintr, J., Antoš, M., Sociální práva. Praha: Leges, 2012, s. 137-139, ISBN 978-80-87576-02-1

lidských práv byly shrnuté již v ústavách moderních demokratických států v různých etapách jejich vývoje. Předchůdci moderního pojetí základních lidských práv byly jednotlivé normy a akty, jako například Magna Charta Libertatum z roku 1215, Habeas Corpus Act z roku 1679 a další. Pojetí základních lidských práv pro Českou republiku a Listinu základních práv a svobod v ní zakotvených bylo nejvíce inspirováno Deklarací práv člověka a občana, která vznikla v roce 1789 z Francouzské revoluce.⁷

Základní lidská práva jsou přirozeností člověka, takže mají přirozenoprávní charakter. Stát má pouze k lidským právům roli garanta. Stát může svými akty, například ústavními či zákonnými, jenom určovat meze těchto práv. V této takzvané přirozenoprávní teorii je největším problémem to, že není jednoznačné, co je vlastně obsahem přirozeného práva, to znamená například „co je správné a spravedlivé“ a tak dále, protože tyto pojmy nejsou stále stejné v historickém kontextu. Základní báze této teorie lze vyjádřit a shrnout v těchto aspektech:⁸ *„Všichni lidé jsou svobodní a rovni od narození a nikdo nemá právo upřít jim jejich přirozená práva. Hlavním úkolem státu je tato práva garantovat a ochraňovat. Svoboda člověka nemůže být absolutní, je omezena svobodami jiných lidí, principy morálky i svědomí a veřejnými všeobecnými zájmy společnosti. Hranice lidské svobody mohou být stanoveny pouze zákonem; je dovoleno vše, co zákon nezakazuje.“*⁹ Článek 1 Listiny základních práv zakotvuje zvláštní charakter základních lidských práv a říká: *„Lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i právech. Základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezcizitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné“*¹⁰. Nezadatelnost znamená, že nikdo (lidská bytost) se jich nemůže vzdát, práva nemůžou být postoupena jinému. Nezcizitelnost je fakt, že práva nemůžou být darována nebo prodána. Nepromlčitelnost znamená, že práva nezanikají při jejich nevyužití po jakoukoli dobu.

⁷ Klíma, K. a kolektiv, Státověda. 2. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 303-304, ISBN 978-80-7380-296-7

⁸ Klíma, K. a kolektiv, Státověda. 2. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 313-315, ISBN 978-80-7380-296-7

⁹ Klíma, K. a kolektiv, Státověda. 2. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 315, ISBN 978-80-7380-296-7

¹⁰ Článek 1 Listiny základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů

Nezrušitelnost základních práv a svobod nemůže státní moc zrušit nebo prohlásit za neplatná, to ani ústavním zákonem, může je pouze deklarovat apod.¹¹

Stát má vůči jedinci negativní nebo pozitivní závazky, objevují se i závazky smíšené. Negativní závazky, tak zvaně status negativus, je omezení státní moci vůči jedinci, respektování základní svobody v užším slova smyslu. Tyto závazky přikazují státní moci, aby se zdržely aktivního, administrativního, legislativního zásahu nebo jiných dalších podobných zásahů. Negativní závazky mají většinou povahu normativní úpravy ochranného charakteru. V situaci, kdy dochází ke kolizi antagonistických práv nebo k existenci naléhavému veřejnému zájmu, může stát aktivně zasahovat většinou legitimně do těchto práv. Příkladem statusu negativus v českém právním řádu je článek 10 odstavec 2 Listiny základních práv a svobod: „každý má právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života“. Ochrana je zde zaručena před zasahováním jak na úrovni osob soukromého práva, tak i ve vztahu osoby a orgánu státní moci.¹²

Pozitivní závazky, tak zvaně status positivus, jsou závazky státu k aktivnímu plnění vůči jedinci. Pozitivní závazky jsou aktivní jednání vytvářející určité podmínky pomocného charakteru. Příkladem může být článek 32 usnesení č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, v platném znění: „1) Rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona. Zvláštní ochrana dětí a mladistvých je zaručena. 2) Ženě v těhotenství je zaručena zvláštní péče, ochrana v pracovních vztazích a odpovídající zdravotní podmínky. 3) Děti narozené v manželství i mimo ně mají stejná práva. 4) Péče o děti a jejich výchova je právem rodičů; děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči. Práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona. 5) Rodiče, kteří pečují o děti, mají

¹¹ Pavlíček, V. a kol., Ústava a ústavní řád České republiky. Komentář. 2. díl, Práva a svobody. 2., dopl. a podstatně rozš. vyd. Praha: Linde, 2002, s. 39 ISBN 80-7201-391-2, Boguszak, J., Diferenciace lidských práv. Právník, 2000, č. 3, s. 254

¹² Boučková, P., Rovnost a sociální práva. Praha: Auditorium s.r.o., 2009, s. 29, ISNB 978-80-87284-02-5

právo na pomoc státu. 6) Podrobnosti stanoví zákon.“ Pokud chceme zaručit jednotlivci účinné využívání těchto práv, musí stát aktivně zasáhnout pomocí vydání legislativních aktu, opatření a dalšími zákonnými prostředky.¹³

¹³ Boučková, P., Rovnost a sociální práva. Praha: Auditorium s.r.o., 2009, s. 29, ISNB 978-80-87284-02-5

3. Vývoj ústavního zakončení

3. 1. Historický kontext ústavy

Co se skrývá pod pojem ústava? Již v antickém Římě se objevovalo slovo „ústava“ a bylo používáno pro vyhlášení legislativních opatření. Moderní ústavnost jako taková se začala vyvíjet v období demokratických revolucí. Díky novým politickým autoritám, které se snažily zakotvit právní a politické principy nového zřízení, pro moderní ústavnost byly základem ústavy, právní akty, deklarace a další. Pojem „ústava“ se rozšířil v osmnáctém století a měl mnoho významů, byl však spojován s významem „schopnost zřízovat či formovat“. Ústava byla tak zvaně aktem, který vymezoval základy zřízení státu a i dnes je v tomto smyslu používáno v mnoha světových jazycích, například v češtině, francouzštině, angličtině a tak dále.¹⁴

První ústavy vznikaly, protože byla potřeba znemožnit návratu absolutismu a zafixovat rovnováhu mezi mocemi. Ústava tedy byla aktem, ve kterém byly sepsány zásady organizace a fungování státního aparátu, a který měl omezit monarchistickou moc. Ústavě byly přikládány hodnoty garanční (vymezení hranic, za které nemohla moc vybočit), ale i hodnoty organizační (charakteristika systému státní moci). Demokratické zřízení je podmínkou pro fungování a existenci ústavy. Postupně upadalo mínění, že ústava slouží jen jako organizační základ státu, ale je i základ postavení osobnosti ve společnosti, v ústavě byly tedy zakotveny občanská práva. Principy moderní ústavnosti následně zformulovala historie moderní státnosti. Principy jako svoboda jedince, rovnoprávnost občanů, soudcovská nezávislost, dělba moci a jiné jsou považovány za tradiční principy.¹⁵

¹⁴ Klíma, K., Ústavní právo. 3. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006, s. 42, ISBN 80-7380-000-4

¹⁵ Klíma, K., Ústavní právo. 3. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006, s. 42, ISBN 80-7380-000-4

3. 2. Ústavní vývoj v letech 1848 – 1918

3. 2. 1. Ústava dubnová

První ústavou Rakouska byla vyhlášena vládou dne 25. dubna roku 1848 ústava dubnová. Jejím oficiálním názvem byla Ústavní listina rakouského císaře, zákon č. 49/1848 PGS, též byla nazývána Phyllersdorfovou ústavou podle tehdejšího rakouského ministra vnitra. Tato ústava byla oktrojovaná, to znamená, že byla vyhlášena z rozhodnutí císaře a nebyla předložena ke schválení zákonodárnému orgánu. Obsahovala sedm částí, které popisovaly především všeobecné předpisy o postavení císaře, občanská a politická práva občanů, vládu, říšský sněm a zemský sněm. Pro Čechy a Moravu (české země) Ústava dubnová přiznávala pouze autonomii v jinak unitárním státě, české země byly tedy pouhými provinciemi.¹⁶

3. 2. 2. Ústava březnová

Ústava březnová nebo také Stadionova (rakouský ministr vnitra) byla, stejně jako dubnová, ústavou oktrojovanou. Vyhlášení této ústavy je datováno na 4. března roku 1849, avšak veřejně byla vyhlášena dne 7. března roku 1849.

Ústava březnová se skládala z šestnácti částí, které byly rozděleny na sto dvacet tři paragrafů. Upravovala zejména ustanovení o říši, císaři, občanském právu, obecní samosprávě, zemských a říšských záležitostech, legislativě, říšském a zemském sněmu, exekutivě, říšské radě, jurisdikci, říšském soudu, římském hospodářství, branné moci a jiné. Současně byla k ústavě vydána listina základních občanských práv, která zakotvovala především svobodu vyznání, vědy a vyučování, tisku, slova, zákaz cenzury, právo petiční, svobodu shromažďování, nedotknutelnost osoby, svobodu domovní a ochranu listovního tajemství. Součástí této listiny bylo

¹⁶ Malý, K. a kol., Dějiny českého a československého práva do r. 1945. 4. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 212, ISBN 978-80-87212-39-4

ustanovení, které umožňovalo vládě zastavit působnost těchto práv na určitý čas. Ústava březnová vycházela z koncepce jednotného státního území, jednotného obchodního i celního území. Byla tedy velice centralistická, protože nečinila rozdíl mezi českými, rakouskými a ba dokonce uherskými zeměmi. Tedy dosavadní český stát, díky Ústavě březnové, zanikl a na jeho místě působily jen jeho části (země) jako provincie rakouské říše.¹⁷

3. 2. 3. Únorová ústava

Únorová ústava byla složena ze tří patentů č. 20- 22/1861 ř. z., byla vyhlášena dne 26. února roku 1861. Charakteristickým rysem Únorové ústavy bylo centralistické pojetí, což znamenalo posílení zákonodárné pravomoci říšského zastupitelstva a omezení moci zemských sněmů. Únorová ústava nikterak nezakotvovala občanská práva. To se však změnilo o několik let později, kdy se činnost parlamentu snažila o zakotvení základních občanských práv. Podařilo se přijmout pouze pár zákonů, například zákon o ochraně svobody osobní (z. č. 87/1862 ř. s.), zákon na ochranu svobody domovní (z. č. 88/1862 ř. s.) a jiné. Rok 1867 přinesl rozhodující změny pro ústavní vývoj. Bylo dokončeno ústavní zakotvení kompromisních výsledků demokratické revoluce a liberalismu v prosincové ústavě a došlo k rozdělení říše na dva státní celky Rakousko a Uhersko, tzv. „rakousko–uherské vyrovnání“, které spojoval pouze společný panovník a záležitosti.¹⁸

3. 2. 4. Prosincová ústava

Úřední název státního celku po rakousko-uherském vyrovnání, do kterého byly začleněny české země, byl „Celek království a zemí v říšské radě zastoupených“. Tyto země byly běžně nazývány Předlitavskem, kdy tento celek byl tvořen sedmnácti královstvími a zeměmi. Byly to například, království České, markrabí Moravské,

¹⁷ Malý, K. a kol., Dějiny českého a československého práva do r. 1945. 4. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 213-214, ISBN 978-80-87212-39-4

¹⁸ Malý, K. a kol., Dějiny českého a československého práva do r. 1945. 4. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 217-219, ISBN 978-80-87212-39-4

vévodství Slezské, arcivévodství Rakouské, město Terst a jiné. Podle kabinetního listu z roku 1868 byl společný stát úředně označován jako „říše Rakousko – Uherská“ nebo „monarchie Rakousko – Uherská“.¹⁹

V prosinci roku 1867 bylo vydáno mnoho základních zákonů, které tvořily ústavu pro Předlitavsko. Byla označována za ústavu prosincovou. Tato ústava byla vrcholem rakouského ústavního vývoje. Byla poslední z ústav a platila až do pádu Rakousko – Uherské monarchie roku 1918. Předností této ústavy bylo také to, že přinesla širokou chartu občanských svobod, na které poté navázala i Československá republika po roce 1918.²⁰

Ústava prosincová byla tvořena z několika zákonů č. 141 - 145, například zákon č. 142 o všeobecných právech státních občanů. Z občanských práv byl zakotven rovný přístup ke státním úřadům, právo shromažďovací a spolčovací, svoboda slova a tisku, víry a svědomí, ochrana národnosti a soukromého vlastnictví, volnost stěhování i vystěhování, rovnost před zákonem, svoboda osobní, listovní a petiční.²¹

Prosincová ústava měla mnoho negativních rysů, které znehodnocovaly její význam. Jedním z těchto rysů byla realizace základních občanských svobod v rakouském právním řádu. Například zákon o právu tiskovém omezoval vysokými kaucemi vydání tisku, na základě zákona o výjimečném stavu z roku 1869 mohli být omezovány i ostatní občanské svobody a jiné. Přesto prosincová ústava znamenala veliký pokrok.²²

3. 3. Ústava z roku 1920

¹⁹ Malý, K. a kol., Dějiny českého a československého práva do r. 1945. 4. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 219- 221, ISBN 978-80-87212-39-4

²⁰ Malý, K. a kol., Dějiny českého a československého práva do r. 1945. 4. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 219- 221, ISBN 978-80-87212-39-4

²¹ Malý, K. a kol., Dějiny českého a československého práva do r. 1945. 4. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 219- 221, ISBN 978-80-87212-39-4

²² Malý, K. a kol., Dějiny českého a československého práva do r. 1945. 4. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 219- 221, ISBN 978-80-87212-39-4

Československá ústava z 29. února 1920 je první definitivní ústava nově vzniklého samostatného státu Československo. V podstatě je ale až třetí ústavou Československé republiky. Jejími předchůdci byl zákon číslo 11 z 28. října 1918 o zřízení samostatného státu československého, bezprostředně také navazuje na zákon o prozatímní ústavě z listopadu roku 1918, který byl novelizován v březnu a v květnu roku 1919. Měla velké nedostatky, ale i přesto všechno ji lze považovat za nejtihnější ústavu v historii Československa pro její demokratičnost a pro svou právní přesnost. Ústava z roku 1920 byla tedy první definitivní ústavou v meziválečném období a byla publikována ve Sbírce zákonů a nařízení státu československého pod číslem 121.²³

Ústava z roku 1920 byla inspirována několika ústavními vzory. Jedním z nich byla francouzská ústava 3. republiky, která byla Československu příkladem ve vzhledu struktury nejvyšších orgánů, republikánskou formou a slabým prezidentem, který byl však silnější o právo promulgovat zákony a o právo zákonodárné iniciativy. Československý prezident byl silnější v tom, že měl právo rozpustit parlament. Pro oblast občanských práv ústava z roku 1920 navázala na úpravu Rakousko – Uherské monarchie.²⁴

Obsahem ústavy z roku 1920 nebylo pouze řešení státní moci, ale byla zde zakotvena občanská práva a svobody, které byly obsaženy v hlavě páté. Především zde byla zakotvena rovnost všech bez ohledu na původ, státní příslušnost, rasu, jazyk či náboženství. Dále byla zaručena osobní svoboda, která umožňovala, aby se každý občan mohl usadit, být výdělečně činný a nabývat nemovitosti. Na základě zákona nebo v mezích zákona mohlo být omezeno soukromé vlastnictví, vyvlastnění a to buď za náhradu nebo bez náhrady, daně a veřejné dávky, domovní svoboda s konstatováním, že právo domovní je neporušitelné. Svoboda tisku, právo shromažďovací a spolkové, petiční právo, listovní

²³ Pavlíček, V., Ústavní právo a státověda II. díl Ústavní právo České republiky. 1 úplné vydání. Praha: Leges, 2011, s. 68 – 69, ISBN 978-80-87212-90-5

²⁴ Pavlíček, V., Ústavní právo a státověda II. díl Ústavní právo České republiky. 1 úplné vydání. Praha: Leges, 2011, s. 68 – 69, ISBN 978-80-87212-90-5

tajemství, svoboda učení a svědomí, svoboda projevu a jiné zaručovala další ustanovení této hlavy ústavy.²⁵ Ústava poskytovala manželství, rodině a mateřství zvláštní ochranu zákony.²⁶

3. 4. Ústava 9. května (1948)

Ústava byla schválena dne 9. května roku 1948 ve Vladislavském sále na Pražském hradě, kde se jednomyslně se na schválení ústavy shodlo dvě stě čtyřicet šest poslanců (zbylých padesát čtyři poslanců bylo již v emigraci, popřípadě ve vězení, vzdali se funkce nebo se schovávali před represemi). Ústava 9. května je nazývána takto podle dne svého schválení, byla však uveřejněna jako ústavní zákon číslo 150/1948 Sb., Ústava.²⁷

Po formální stránce se Ústava 9. května členila na tři části, prohlášení, dvanáct článků, ve kterých byly vyjádřeny základní ustavní zásady, a deset kapitol členěných do sto sedmdesáti osmi paragrafů.²⁸

Ve dvanácti základních člancích bylo zakotveno státní zřízení jako „lidově demokratická republika“, tak i zásada, že jediným zdrojem veškeré moci je lid. V článku dva ústava hovořila o „jednotném státu dvou rovnoprávných slovanských národů“, jakožto Čechů a Slováků. Dále v článku tři stát zaručoval svým občanům základní občanská práva a svobody bez rozdílu pohlaví, včetně sociálních práv, jako například právo na vzdělání, na práci a jiné. Kromě těchto práv článek tři obsahoval dvě „obecné“ občanské povinnosti, kterými byly práce ve prospěch celku a obrana státu. V člancích čtyři až sedm a jedenáct byla upravena formální koncepce dělby moci. Články osm a devět se zabývaly zachováním slovenských národních orgánů. Článek deset označil národní výbory za nositele a vykonavatele státní moci v obcích, okresích a krajích

²⁵ Malý, K. a kol., Dějiny českého a československého práva do r. 1945. 4. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 341, ISBN 978-80-87212-39-4

²⁶ Ustanovení § 126 zákona č. 121/1920 Sb., Ústava z roku 1920

²⁷ Pavlíček, V., Ústavní právo a státověda II. díl Ústavní právo České republiky. 1 úplné vydání. Praha: Leges, 2011, s. 219, ISBN 978-80-87212-90-5

²⁸ Pavlíček, V., Ústavní právo a státověda II. díl Ústavní právo České republiky. 1 úplné vydání. Praha: Leges, 2011, s. 220, ISBN 978-80-87212-90-5

a dále také za strážce práv a svobod lidu. Na konec ve článku dvanáct ústava potvrdila sociální a ekonomické proměny – znárodnění nerostného bohatství, průmyslu a jiné.²⁹

Třetí část ústavy byla rozdělena do deseti kapitol, které obsahovaly ustanovení o základních právech a povinnostech občanů, Národním shromáždění, prezidentu republiky, vládě, Slovenských národních orgánech, národních výborech, soudech, hospodářském zřízení, obecných ustanoveních a na konec závěrečná a přechodná ustanovení, která byla členěna na sto sedmdesát osm paragrafů. Toto členění opouštělo klasický princip dělby moci. V kapitole první, základní práva a povinnosti občanů, ústava zakotvovala především rovnost občanů před zákonem, svobodu osobní, domovní a pobytu, ochranu rodiny a mládeže, právo na vzdělání a jiné. Ústava nově upravovala práva sociální (právo na práci atd.).³⁰

V oblasti práv a svobod pojem „lidská práva“ ústava neobsahovala. V tomto období došlo období k faktické likvidaci ústavně zaručených občanských práv a svobod, zejména osobních svobod a politických práv občanů. Byla zde fakticky zrušena svoboda pohybu a pobytu (zákon č. 53/1949 Sb., o cestovních pasech, zákon č. 52/1949 Sb., o ohlášení obyvatelstva a o povolování pobytu cizincům), zmanipulována a de facto zrušena byla svoboda sdružovací a shromažďovací (zákon č. 68/1951 Sb., o dobrovolných organizacích a shromážděních. Dále byla zrušena svoboda slova a byla zavedena cenzura tisku (zákon č. 94/1949 Sb., o vydávání a rozšiřování knih, hudebnin a jiných neperiodických publikací, zákon č. 184/1949 Sb., o vydání časopisů a o Svazu československých novinářů). Takovýchto právních předpisů byla celá řada.³¹ Paragraf 1

²⁹ Kuklík, J. a kol., Vývoj česko-slovenského práva 1945- 1989. Praha: Linde a.s., 2009, s. 119,

ISBN 978-80-7201-741-6

³⁰ Pavlíček, V., Ústavní právo a státověda II. díl Ústavní právo České republiky. 1 úplné vydání. Praha: Leges, 2011, s. 220-1, ISBN 978-80-87212-90-5

³¹ Pavlíček, V., Ústavní právo a státověda II. díl Ústavní právo České republiky. 1 úplné vydání. Praha: Leges, 2011, s. 223, ISBN 978-80-87212-90-5

zakotvoval rovnost „1) Všichni občané jsou si před zákonem rovni. 2) Muži a ženy mají stejné postavení v rodině i ve společnosti a stejný přístup ke vzdělání i ke všem povoláním, úřadům a hodnostem.“³², paragraf 10 ochranu rodiny a mládeže „1) Manželství, rodina a mateřství jsou pod ochranou státu. 2) Stát pečuje o to, aby rodina byla zdravou základnou rozvoje národa. Rodinám s mnoha dětmi poskytuje stát zvláštní úlevy a podporu.“³³ a nakonec paragraf 11 ochranu, péči a práva dětí „1) Dětem zaručuje stát zvláštní péči a ochranu, zejména činí soustavná opatření v zájmu populačního rozvoje národa. 2) Původ dítěte nesmí být jeho právům na újmu. Podrobnosti stanoví zákon. 3) Mládeži zaručuje stát všechny možnosti plného tělesného i duševního rozvoje.“³⁴

3. 5. Ústava z roku 1960

Dne 11. července byl jednomyslně schválen ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky. Ústava byla členěna do úvodního Prohlášení (preambule), devíti hlav (Společenské zřízení, Práva a povinnosti občanů, Národní shromáždění, Prezident republiky, Vláda, Slovenská národní rada, Národní výbory, Soudy a prokuratura, Ustanovení obecná a závěrečná) a sto dvanácti článků.³⁵

Není zde důležité popisovat obsah každé hlavy ústavy z roku 1960. Zaměřím se především na hlavu dvě, která byla věnována právům a povinnostem občanů. Zájem společnosti byl stavěn nad práva jednotlivce. Ústava zde vycházela z myšlenky, že zájmy každého socialistického občana jsou v souladu se zájmy společnosti a zároveň že svobody, práva, ale i povinnosti slouží k upevňování společnosti, uplatňování osobnosti občanů, svobodnému a všestrannému rozvoji. Rozsah ústavně zaručených práv a svobod byl v této ústavě formulován méně konkrétně, než tomu bylo v ústavě 9. května. V ústavě z roku 1960

³² Ustanovení §1 ústavního zákona číslo 150/1948 Sb., Ústava

³³ Ustanovení §10 ústavního zákona číslo 150/1948 Sb., Ústava

³⁴ Ustanovení §11 ústavního zákona číslo 150/1948 Sb., Ústava

³⁵ Pavlíček, V., Ústavní právo a státověda II. díl Ústavní právo České republiky. 1 úplné vydání. Praha: Leges, 2011, ISBN 978-80-87212-90-5, s. 237

byla široce upravena ustanovení o hospodářských a sociálních právech. Mezi tyto práva patřila například, právo na práci, právo na ochranu zdraví, ke kterým byla připojena ochrana mateřství, manželství a rodiny. Ústava také zakotvovala politická práva a osobní svobody jednotlivce, kterými byly například svoboda projevu, slova a tisku, nedotknutelnost obydlí, osoby a další.³⁶

Kromě práv ústava z roku 1960 upravovala také určité povinnosti občanů socialistické Československé republiky. Mezi tyto občanské povinnosti například patřilo, dodržování ústavy a zákonů, bránění vlasti a jejího socialistického zřízení, svědomité vykonávání funkce či uvědomělé zachovávání pravidel socialistického soužití a řadu dalších.³⁷ Byla zde fakticky zavedena situace, kdy se jednotliví občané mohli chovat pouze tak, jak jim právní předpisy, byť i druhotné, dovolovaly. Na druhou stranu mohly státní orgány vše, co jim právní předpisy, normy, nezakazovaly.³⁸ Článek 26 zakotvoval „(1) *Mateřství, manželství a rodina jsou pod ochranou státu. (2) Stát a společnost pečují o to, aby rodina byla zdravým základem rozvoje mládeže. Rodinám s více dětmi poskytuje stát zvláštní úlevy a podporu. (3) Všem dětem a mládeži zabezpečuje společnost veškeré možnosti k všestrannému rozvoji tělesných i duševních schopností. Tento rozvoj je zajišťován péčí rodiny, státu a společenských organizací, jakož i zvláštní úpravou pracovních podmínek mládeže.*“³⁹

3. 6. Ústava 1993

Ústava České republiky byla přijata dne 16. prosince roku 1992, nabyla účinnosti 1. ledna roku 1993 a je publikována ve Sbírce zákonů pod číslem 1/1993. Dodnes již byla osmkrát novelizována. Skládá se

³⁶ Kuklík, J. a kol., Vývoj česko- slovenského práva 1945- 1989. Praha: Linde a.s., 2009, ISBN 978-80-7201-741-6, s. 324-5

³⁷ Kuklík, J. a kol., Vývoj česko- slovenského práva 1945- 1989. Praha: Linde a.s., 2009, ISBN 978-80-7201-741-6, s. 326

³⁸ Pavlíček, V., Ústavní právo a státověda II. díl Ústavní právo České republiky. 1 úplné vydání. Praha: Leges, 2011, ISBN 978-80-87212-90-5, s. 241

³⁹ Článek 26, ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky

z Preambule, osmi hlav (Základní ustanovení, Moc zákonodárná, Moc výkonná, Moc soudní, Nejvyšší kontrolní úřad, Česká národní banka, Územní samospráva, Přejídná a závěrečná ustanovení) a sto třinácti článků. Ústava České republiky je tzv. „nekodifikovanou“ ústavou, což znamená, že v širším smyslu je „Ústavou“ celý ústavní pořádek, který je složen z ústavních zákonů. Článek 112 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava ČR, ustanovuje, jaké ústavní zákony jsou součástí ústavního pořádku, například Ústava, Listina základních práv a svobod a další.

„Ústava ČR je v zásadě přímo aplikovatelným právním předpisem, přesto některé ústavní instituty vyžadují bližší provedení v zákoně, což se týká obvykle způsobů ustavování a vlastní činnost jednotlivých ústavních orgánů. O úrovni ústavního státu tak vypovídá i to, kdy a jak se záměry ústavodárce promítnou do běžného zákonodárství a jsou naplněny blanketní normy v textu ústavy obsažené.“⁴⁰ Nejvíce takovýchto zákonů bylo přijato již v roce 1993, například na základě článku čtrnáct Ústavy ČR byl přijat zákon č. 3/1993 Sb., o státních symbolech České republiky.

Ve srovnání s ostatními evropskými ústavami, Ústava České republiky neosahuje katalog práv a svobod. Lidská práva a základní svobody jsou zakotveny v usnesení č. 2/1993 Sb., o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součástí ústavního pořádku České republiky (zkráceně Listina základních práv a svobod).⁴¹ O Listině základních práv a svobod a zakotvení rodinných práv v ní se více budu zabývat v následující kapitole „Rodinná práva v Listině.“

⁴⁰ Pavlíček, V., Ústavní právo a státověda II. díl Ústavní právo České republiky. 1 úplné vydání. Praha: Leges, 2011, ISBN 978-80-87212-90-5, s. 325

⁴¹ Pavlíček, V., Ústavní právo a státověda II. díl Ústavní právo České republiky. 1 úplné vydání. Praha: Leges, 2011, ISBN 978-80-87212-90-5, s. 325

4. Rodinná práva v Listině

4.1. Ochrana soukromého a rodinného života

Článek 10 odstavec 2 Listiny základních práv a svobod říká: „každý má právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života“. Článek 10 Listiny chrání lidskou důstojnost, osobní čest, dobrou pověst, jméno, soukromí a rodinný život. Odstavec 1, však říká, aby bylo právo zachováno, ale odstavec 2 a 3 v obdobné situaci hovoří o právu na ochranu. Autoři Listiny se touto různorodostí terminologie inspirovali článkem 17 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech⁴² a článkem 8 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod⁴³. Rodinný život je v podstatě součástí soukromého života, můžeme tedy hovořit ve spojení s článkem 10 odstavec 2 o tzv. pleonasmu.⁴⁴ Článek 10 Listiny hovoří o právu na soukromí, to se ovšem z části překrývá s článkem 7 Listiny⁴⁵. Je to dáno i tím, že článek 10 je vůči článku 7 *lex specialis*. Zatímco článek 10 odstavec 2 slibuje ochranu soukromého života člověka, a to jako ústavní ochranu, článek 7 odstavec 1 chrání soukromí člověka a slibuje nedotknutelnost tohoto soukromí. „Soukromím je sféra života, do které nikdo (ani stát) nesmí bez souhlasu dotyčné osoby nebo výslovného dovolení zákona zasahovat nebo o ní požadovat či získávat informace a o které subjekt soukromí není povinen informace dávat, pokud mu to zákon neukládá. Meze soukromí lze v tomto smyslu odvodit tak, že

⁴² Článek 17 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, v platném znění: „1. Nikdo nesmí být vystaven svévolnému zasahování do soukromého života, do rodiny, domova nebo korespondence ani útokům na svou čest a pověst. 2. Každý má právo na zákonnou ochranu proti takovým zásahům nebo útokům.“

⁴³ Článek 8 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a svobod, v platném znění: „Právo na respektování rodinného a soukromého života 1) Každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence. 2) Státní orgán nemůže do výkonu tohoto práva zasahovat kromě případů, kdy je to v souladu se zákonem a nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti, hospodářského blahobytu země, předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.“

⁴⁴ Útvar, který vzniká užitím pro vyjádření dané myšlenky nadbytečných slov.

⁴⁵ Článek 7 usnesení č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, v platné znění: „1) Nedotknutelnost osoby a jejího soukromí je zaručena. Omezena může být jen v případech stanovených zákonem. 2) Nikdo nesmí být mučen ani podroben krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu.“

soukromé je to, co člověk podle zákona není povinen zpřístupnit nebo vyjevit někomu jinému."⁴⁶ Podle článku 10 je člověk jako fyzická osoba subjektem ochrany práv vždy, nezávisle na způsobilosti k právním úkonům, věku či duševního zdraví. Z tohoto by se dalo dovodit, že takových práv požívá i nasciturus.⁴⁷ Touto tematikou se však více zabývá článek 6 Listiny.⁴⁸

Jak článek 10 Listiny, tak i článek 8 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a svobod hovoří o obecném respektu a ochraně rodinného života. Nikde však už není přesně definováno, co to rodinný život přesně znamená. Podle mého názoru je zcela na místě, aby takto obecné pojmy nebyly přesně definovány. Ústava a Listina by měly sloužit jako obecné právní předpisy a jako základ k ostatním zvláštním právním předpisům. To znamená, že při jakékoliv změně interpretace pojmů v zákoně, nemusí být měněny ustanovení v Ústavě a Listině. Můžeme se na to dívat z více aspektů a to Ad 1) kdy primárně rodinný vztah představuje biologickou vazbu. Lze tedy rodinu chápat jako nějaké společenství mezi osobami blízkými, kde existují úzké vztahy jako příbuzenské, emoční, ekonomické atd. V souvislosti s tím můžeme v občanském zákoníku č. 40/1964 Sb., v platném znění, nalézt legální definici pojmu osoby blízké⁴⁹. Ad 2) rodinný vztah je chápán jako sociální realita (institut). Tento výklad je mnohem složitější, poněvadž za poslední století prošel mnohými proměnami.

⁴⁶ Klíma, K. et al. Státověda. 2. vydání, Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 322, ISBN 978-80-7380-296-7

⁴⁷ Dítě v těle matčině. Jde zejména o případy, kdy je třeba chránit zájmy osob ve stavu zrodu ve specifických situacích (zejména umožnit jim dědění). Nasciturus však má právní subjektivitu pouze za podmínky: 1) je-li v době rozhodné pro nabytí práv prokazatelně počat a 2) jestliže se narodí živý.

⁴⁸ Prof. JUDr. Pavlíček, V. a kolektiv, Ústava a ústavní řád České republiky, Komentář 2. díl Práva a svobody. Linde Praha a.s. – Právnícké a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, Opletalova 35, 115 51 Praha 1, 1999, s. 109, 112, ISBN 80-7201-391-2

⁴⁹ Ustanovení § 116 zákona č. 40/1964, Sb., Občanský zákoník, v platném znění: „Osobou blízkou je příbuzný v řadě přímé, sourozenec a manžel, partner; jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném se pokládají za osoby sobě navzájem blízké, jestliže by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pociťovala jako újmu vlastní.“, § 117 „Stupeň příbuzenství dvou osob se určuje podle počtu zrození, jimiž v řadě přímé pochází jedna od druhé a v řadě pobočné obě od nejbližšího společného předka.“

Musíme tedy brát hlavní zřetel na biologické pouto pokrevního příbuzenství mezi členy rodiny, jako základ rodinných vazeb.⁵⁰

4.2. Ochrana života již před narozením

Článek 6 Listiny základních práv a svobod odstavec 1 říká: *“každý má právo na život. Lidský život je hoden ochrany již před narozením“*.

U tohoto článku mě zajímá více druhá věta. Pojem „lidský život“ je obtížné přesně právně vymezit. Je tedy zapotřebí použít k právnímu výkladu lékařské vědy. Ta však snadněji definuje pojem smrti, jako biologickou smrt mozku, což znamená, že obnovení všech veškerých životních funkcí je vyloučeno. Na druhou stranu stanovení přesného počátku „lidského života“ je i pro lékařskou vědu složitější otázkou, na kterou neexistuje jednoznačná odpověď. Listina ani Evropská úmluva o lidských právech nikde přesně nedefinuje pojem „život“, není proto z textu zcela jasné, kdy toto právo přesně vzniká a může to činit při interpretaci tohoto ustanovení potíže. V článku 4 Americké úmluvy z roku 1969 se spíše přiklání k názoru, že život začíná již početím, takže právo na život má i nasciturus. Na rozdíl od článku 2 Evropské úmluvy⁵¹, který neprohlašuje, že život vzniká již početím. K tomuto problému zaujala stanovisko Evropská komise v roce 1980, kdy vlastně říká, že právo na život se vztahuje až na jedince po narození. Tento výklad se může brát v souladu s pojetím lidské bytosti podle článku 1 Všeobecné deklarace lidských práv, kdy „Všichni lidé se rodí.....“⁵². Listina převzala stanovisko, že lidský život začíná až narozením. Diskutabilní je ovšem věta druhá,

⁵⁰ Klíma, K. a kolektiv, Komentář k Ústavě a Listině 2. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 1035, ISBN 978-80-7380-140-3

⁵¹ Článek 2, Evropská Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, v platném znění: Právo na život „1) Právo každého na život je chráněno zákonem. Nikdo nesmí být úmyslně zbaven života kromě výkonu soudem uloženého trestu následujícího po uznání viny za spáchání trestného činu, pro který zákon ukládá tento trest. 2) Zbavení života se nebude považovat za způsobené v rozporu s tímto článkem, jestliže bude vyplývat z použití síly, které není víc než zcela nezbytné, při: a) obraně každé osoby proti nezákonnému násilí; b) provádění zákonného zatčení nebo zabránění útěku osoby zákonně zadržené; c) zákonně uskutečněné akci za účelem potlačení nepokojů nebo vzpoury.“

⁵² Článek 1, Všeobecná deklarace lidských práv, v platném znění: „Všichni lidé rodí se svobodní a sobě rovni co do důstojnosti a práv. Jsou nadáni rozumem a svědomím a mají spolu jednat v duchu bratrství.“

kteřá říká „ lidský život je hoden ochrany již před narozením“, tzv. u plodu. Tato formulace není normou, která vyjadřuje nějaký určitý příkaz, zákaz či dovolení, ale je výrokem, který obsahuje normu etickou. Je to kompromis mezi příznivci rigidní právní ochrany plodu, kteří navrhovali znění „Každý má právo se narodit“ nebo „Lidský život je hodný ochrany od početí“ a zastánci práv žen přerušit své těhotenství během prvních třech měsíců. Z tohoto tedy vyplývá, že každý plod nemá právo na život, ale je „pouze“ hoden ochrany, tzn., že plod je chráněnou hodnotou, ovšem ne takovou jako je například život a zdraví již narozeného člověka. Tímto ustanovením se dá vyloučit zákaz umělého přerušení těhotenství, tzv. interrupce, který upravuje zákon 66/1869 Sb., o umělém přerušení těhotenství, a vyhláška č. 75/1986 Sb. ve znění vyhlášky č. 467/1992 Sb., která zákon provádí. „Ženě se uměle přeruší těhotenství, jestliže o to písemně požádá, nepřesahuje-li těhotenství dvanáct týdnů a nebrání-li tomu její zdravotní důvody. Ženě lze uměle přerušit těhotenství ze zdravotních důvodů s jejím souhlasem nebo z jejího podnětu, jestliže je ohrožen její život nebo zdraví nebo zdravý vývoj plodu nebo jestliže jde o geneticky vadný vývoj plodu.“⁵³ V našem právním řádu můžeme dále nalézt ochranu nascitura v normách občanského a trestního práva. Kdy v občanskoprávní oblasti jde především o § 7 odstavec 1 občanského zákoníku „*Způsobilost fyzické osoby mít práva a povinnosti vzniká narozením. Tuto způsobilost má i počaté dítě, narodí-li se živé.*“⁵⁴ Toto ustanovení je velice důležité z pohledu dědického práva, kdy ještě nenarozené dítě může dědit po svém otci, který se jeho narození nedožije.⁵⁵ Jak jsem již výše zmínila, náš právní řád upravuje otázku plodu i v trestních normách, a to konkrétně usmrcení plodu se souhlasem matky, popřípadě matkou samou. Podle § 163 zákona č.40/2009 Sb., trestního zákoníku je těhotná žena, která své těhotenství uměle přeruší nebo o to jiného požádá či mu to dovolí,

⁵³ Ustanovení §4, 5, zákona č. 66/1986 Sb., o umělém přerušení těhotenství, v platném znění

⁵⁴ Ustanovení § 7 odst. 1 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, v platném znění

⁵⁵ Klíma, K. a kolektiv, Komentář k Ústavě a Listině 2. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 972-974, ISBN 978-80-7380-140-3

beztrestná.⁵⁶ Toto ustanovení zejména vyjadřuje zásadu svobodného rozhodnutí těhotné ženy, zda bude nositelkou a dárkyní života či nikoliv.

Podle mého názoru se jednoznačně nedá říci, zda je lidský život hoden ochrany již od početí nebo až od narození. Těhotenství při jeho běžném průběhu trvá přibližně 9 měsíců (36 týdnů), a však díky dnešním vyspělým technologiím a vědecko-lékařskému pokroku se při komplikacích může narodit živé dítě i velmi předčasně (25.- 26. týden). Toto dítě je pak pomocí přístrojů udržováno ve stabilizovaném stavu a jeho vývoj může normálně pokračovat jako by bylo stále v matčině lůně. Předčasně narozené dítě má tedy právo na život a svoji subjektivitu. V porovnání s tím stejně staré nenarozené dítě má o poznání horší právní postavení, což dle mého názoru není důvodné a dalo by se říci, že zde dochází k diskriminaci tohoto dítěte. Podle mého názoru by měly být s ohledem na lékařskou vědu určeny obecné podmínky, jako například věková hranice, váha či jiné parametry plodu, při jejichž splnění by nenarozenému dítěti bylo přiznáváno stejné právo jako dítěti narozenému. Víím však, že tato problematika je velice složitá tudíž není jednoduché tyto obecné podmínky jen tak určit (obzvláště s ohledem na zvyšující se pokrok moderní lékařské vědy) tak, aby byly platné a odpovídaly by jejím technickým možnostem. Je také jisté, že by určité skupiny lidí s takovouto úpravou nesouhlasily.

4. 3. Zakotvení rodiny, rodičovství a jiných důležitých aspektů pro rodinné právo v Listině

Článek 32 Listiny základních práv a svobod: „1) *Rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona. Zvláštní ochrana dětí a mladistvých je zaručena.* 2) *Ženě v těhotenství je zaručena zvláštní péče, ochrana v pracovních vztazích a odpovídající zdravotní podmínky.* 3) *Děti narozené v manželství i mimo ně mají stejná práva.* 4) *Péče o děti a jejich výchova je právem rodičů; děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči. Práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů*

⁵⁶ Ustanovení § 163 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, v platném znění

odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona.
5) Rodiče, kteří pečují o děti, mají právo na pomoc státu.⁵⁷

4. 3. 1. Vysvětlení pojmů určení „rodičovství“, rodina a dítě

Rodičovstvím se zde myslí rodičovství matky, ale i otce a jich obou zároveň a to bez rozdílu, zda jsou manželi či nikoliv. „*Matka je vždy jistá, zatímco otec nejistý*“, je zásadou, která se používala již v římském právu. Dnešní úpravu nalezneme v zákoně č. 94/1963 Sb., o rodině a zní: „*Matkou dítěte je žena, která dítě porodila*“⁵⁸. Určení otcovství je mnohem složitější, zákonodárce při určení, kdo je otcem dítěte, využívá třech právních domněnek, které jsou zakotveny v zákoně č. 94/1963 Sb., o rodině, v ustanoveních § 51 až 54. Podle mého názoru by měla být v zákonných ustanoveních upravena ještě další domněnka určení otcovství. Která by dávala možnost, se souhlasem domnělého otce, odebrat mužovo DNA. Tudiž by pak byla pravděpodobnost určení otcovství skoro jistá a bylo by zřejmé, zda otcem dítěte je či není. U matky je bráno rodičovství i tehdy, pokud přijde do jiného stavu umělým oplodněním. V případech, kdy je dítě adoptováno, jsou rodiči rodičové adoptivní. Při osvojení zrušitelném pouze po dobu jeho trvání a při nezrušitelném jednou pro vždy, jak je to u normálního rodičovství. „Ochrana“ je zde brána jako zabezpečení kohokoliv, tzn. jak rodiny tvořené výlučně českými občany, tak i cizích či smíšených rodin (stejně tak i u ochrany dětí a mladistvých), to však pouze za předpokladu, že Listina podle článku 42 odstavce 2⁵⁹ z této ochrany určité subjekty přímo nevylučuje.⁶⁰

⁵⁷ Ustanovení článek 32 usnesení č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, v platném znění

⁵⁸ Ustanovení § 50a zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, v platném znění

⁵⁹ Článek 42 odst. 2 Listiny: „Cizinci požívají v České a Slovenské Federativní Republice lidských práv a základních svobod zaručených Listinou, pokud nejsou přiznána výslovně občanům.“

⁶⁰ Prof. JUDr. Pavlíček, V. a kolektiv, Ústava a ústavní řád České republiky, Komentář 2. díl Práva a svobody. Linde Praha a.s. – Právnícké a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, Opletalova 35, 115 51 Praha 1, 1999, s. 256, ISBN 80-7201-170-7; Nález Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 534/98 ze dne 11. února 1999

„Rodinný život, právo na uzavření manželství a založení rodiny jako sféra soukromí je velmi rozsáhlá, relativně samostatná oblast“.⁶¹ V právním řádu nenalezneme žádnou obecně platnou a závaznou definici pojmu „rodina“, je to způsobeno tím, že rodina sama o sobě není subjektem práva soukromého ani veřejného, naproti tomu jednotlivý členové rodiny již ano, například otec, matka a podobně. V užším slova smyslu by se dalo říci, že rodina je tvořena rodiči a dětmi, tzv. potomky v přímé linii. V širším pojetí je rodina chápána jako vícečlenné společenství osob, které k sobě mají navzájem určitá práva a povinnosti, například jako péči, výživu, uhrazování společných nákladů, a také spolu trvale žijí. Uvedené do jisté míry souvisí s pojmem „domácnost“ podle § 115 občanského zákoníku⁶², nelze to však s rodinou ztotožnit. Rodina ovšem plní také funkce sociální, jako jsou třeba funkce výchovná, ekonomická a biologická. Na poskytování ochrany rodiny má společnost velký zájem, protože je brána jako základní a přirozená jednotka společnosti. Považujeme jí za elementární prvek, který zabezpečuje péči o děti, tak i o ostatní členy rodiny, kteří se, ať už z jakéhokoliv důvodu, nejsou schopni sami o sebe postarat. Přestože náš právní řád upřednostňuje rodinu založenou uzavřením manželstvím, tedy složenou z manželky, manžela a dále pak dítěte či dětí, můžeme dle analogie vztáhnout některá práva jí náležející i k rodině vzniklé bez uzavření manželství tvořené druhem a družkou, bezdětnými manželi nebo také pouze jedním z rodičů a dítětem. Jistým omezením zde však je, že předpokladem rodiny je její pluralita, tzn., že rodinou nemůže být například osamělý manžel/ka.⁶³ Kontroverzní je však otázka, zda rodinu mohou tvořit také osoby stejného pohlaví. Přestože v poslední době právní úprava směřuje k sblížení právního postavení manželství a registrovaného

⁶¹ Wágnerová, E., Šimíček, V., Langášel, T., Pospíšil, I. a kol., Listina základních práv a svobod. Komentář. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2012, s. 282, ISBN 978-80-7357-750-6

⁶² Ustanovení § 115 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, v platném znění: „Domácnost tvoří fyzické osoby, které spolu trvale žijí a společně uhrazují náklady na své potřeby.“

⁶³ Klíma, K. a kolektiv, Komentář k Ústavě a Listině 2. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 1250, ISBN 978-80-7380-140-3

partnerství⁶⁴ nenalezneme na tuto otázku jednoznačnou odpověď. Je však jisté, že některá práva a povinnosti, která mají manželé, náleží dle analogie i partnerům dle zákona o registrovaném partnerství.⁶⁵

Už několikrát jsem výše zmínila slovo „dítě“, jako jeden z klíčových pojmů rodinného práva. Je tedy na místě vysvětlit, jak je z právního hlediska brán. Existuje mnoho způsobů jak ho definovat. Dítě můžeme negativně definovat jako „nedospělého člověka“ nebo pozitivně jako „potomka 1. stupně v řadě přímé“, „člověka v dětském věku“ a jiné. Ve smyslu článku 32 odst. 1 Listiny je ovšem zřejmé, že je zde „dítě“ považováno za nedospělého člověka či člověka v dětském věku. V souvislosti s potomkem 1. stupně v řadě přímé by docházelo k nesmyslným důsledkům, například nelze čtyřicetileté dceři přičítat zvláštní právní ochranu dítěte. Zpravidla je však nutné brát zřetel na rovinu věku, jelikož se dítě stává dospělým postupně. To znamená, že dítě nabývá způsobilost k právním úkonům, ale pouze v takovém rozsahu, který je přiměřený k jeho volní a rozumové vyspělosti a odpovídající jeho věku (např. trestněprávní, pracovněprávní způsobilost a jiné).⁶⁶

Takzvané plné způsobilosti k právním úkonům dítě nabude dovršením osmnáctého roku svého života nebo uzavřením manželství nejméně v šestnáctém roce za podmínky souhlasu rodičů a rozhodnutím soudu na jejich návrh. Tímto způsobem dosažená plná způsobilost k právním úkonům se neztrácí ani zánikem manželství a ani prohlášením manželství za neplatné.⁶⁷ Takto o pojmu „dítě“ pojímá náš právní řád, oproti tomu Úmluva o právech dítěte v článku 1 o tom hovoří obecně a stručně a stanovuje, že dítě je: *„každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilostí*

⁶⁴ Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství

⁶⁵ Klíma, K. a kolektiv, Komentář k Ústavě a Listině 2. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 1250, ISBN 978-80-7380-140-3; Prof. JUDr. Pavlíček, V. a kolektiv, Ústava a ústavní řád České republiky, Komentář 2. díl. Práva a svobody. Linde Praha a.s. – Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, Opletalova 35, 115 51 Praha 1, 1999, s. 257, ISBN 80-7201-170-7

⁶⁶ Klíma, K. a kolektiv, Komentář k Ústavě a Listině 2. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 1250-2, ISBN 978-80-7380-140-3

⁶⁷ Ustanovení § 8, 9 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, v platném znění

dosaženo dříve“. Tato úmluva se ve své Preambuli odvolává na Deklaraci práv dítěte⁶⁸, která stanoví, že „*dítě pro svou tělesnou a duševní nezralost potřebuje zvláštní záruky, péči a odpovídající právní ochranu před narozením i po něm*“. Tady se opět dostáváme do problému definování vzniku života, jak jsem již dříve zmiňovala. Nikde není psáno, kdy přesně vzniká život tudíž ani dětství. Je tedy zřejmé, že formulace těchto ustanovení ponechává volnost a svobodu pro potřebu vnitřní legislativy případných signatářů.⁶⁹

Dále je velmi důležité přesně určit hranice mezi pojmy dítě, mladistvý a dospělý v příslušných právních předpisech, s nimiž Listina počítá (srovnej článek 32 odstavec 6 Listiny). V některých případech, kterých není málo, se pojem „mladistvý“ překrývá s pojmem dítě. V tomto případě to není bráno za interpretační chybu či problém. Má to velký význam pro ochranu osob, které ještě nejsou schopny se bránit z důvodu nedostatku věku a ani hájit své zájmy. V jiných právních předpisech, než v Listině, se pojem mladistvý vyskytuje v pracovním právu, v trestním právu a i v dalších právních odvětvích, ne vždy je však pojem vykládán totožně. Například v zákoníku práce je mladistvý považován za osobu (zaměstnanec) mladší osmnácti let, přičemž obecná způsobilost fyzické osoby k pracovně právnímu vztahu vzniká dovršením patnáctého věku. V trestním právu tuto problematiku řeší zákon o soudnictví ve věcech mládeže, kdy se hovoří o mladistvém jako o osobě, která v době spáchání provinění dovršila patnáctý rok a nepřekročila osmnáctý rok svého života.⁷⁰

4. 3. 2. Zvláštní péče o těhotné ženy

Článek 32 odstavec 2 Listiny zabezpečuje ženám zvláštní péči, tato péče je brána v širším smyslu než ochrana. Obsahuje v sobě poskytování

⁶⁸ Deklarace o právech dítěte byla přijata 20. 11. 1959 Valným shromážděním OSN v New Yorku

⁶⁹ Klíma, K. a kolektiv, Komentář k Ústavě a Listině 2. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 1250-2, ISBN 978-80-7380-140-3

⁷⁰ Klíma, K. a kolektiv, Komentář k Ústavě a Listině 2. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 1250-2, ISBN 978-80-7380-140-3

různých úlev a výhod těhotné ženě v mnohých oblastech, především v sociální oblasti. Stát tím kompenzuje těhotné ženě její určitý „handicap“ (různá omezení nebo komplikace), který souvisí s jejím stavem. Je tím v podstatě vyjádřena určitá úcta k těhotné ženě, jako nositelce života, a k dosud nenarozenému dítěti, jako budoucímu lidskému životu. Konkrétní úprava oblasti ochrany v pracovně právních vztazích je obsažena v zákonných právních předpisech. V českém právním řádu je to například v zákoně č. 262/2006 Sb., zákoník práce, v § 238 a následujících. Je zde řešena problematika poskytování práva na zvýšenou ochranu zdraví při práci a zvláštní úprava pracovních podmínek žen, a to konkrétně žen v jiném stavu, kojících matek, matek do konce devátého měsíce po porodu apod.⁷¹

Podle mého názoru je správné, že jsou těhotné ženy vyčleněny z ostatních osob jako zvláštní kategorie a je jim věnována zvýšená ochrana. Ať už kvůli jejich fyzické nebo psychické zranitelnosti, tak i kvůli zranitelnosti plodu. Tato zvláštní ochrana je upravena nejen v našem právním řádu, ale také v mnohých mezinárodních smlouvách. Je například důležité, aby byla více řešena tato otázka v pracovně právních vztazích, kdy v některých zemích mohou pracovat děti a ženy v rizikovém těhotenství. Tento fakt má za důsledek snížení hodnoty práce v těchto regionech a to díky větší nabídce pracovní síly. Toto však není tématem mé práce, proto se již dále nebudu zabývat touto problematikou.

4. 3. 3. Rovnost mezi dětmi narozených v a mimo manželství

Pojem „nemanželské dítě“ se u nás nepoužívá již řadu let. V článku 32 odstavec 3 Listiny je zakotvena zásada rovnosti dětí narozených v manželství i mimo ně.⁷² Dříve bylo dítě narozené mimo manželství bráno jako méněcenné a tudíž často vystavováno posměchu, náleželo mu také

⁷¹ Klíma, K. a kolektiv, Komentář k Ústavě a Listině 2. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 1253-4, ISBN 978-80-7380-140-3

⁷² Klíma, K. a kolektiv, Komentář k Ústavě a listině 2. Rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 1255, ISBN 978-80-7380-140-3

výrazně méně práv. Bylo to tím, že se každý mladý člověk musel vdát respektive oženit a založit rodinu. Bylo společensky nepřijatelné založit rodinu bez uzavřeného manželství. Oproti tomu v dnešní době lidé nechtějí vstupovat do svazku manželského. Je to bráno jako kus „cenného papíru“ a „okroužkování“ prstenem. Netroufám si tvrdit, že takové postavení zastávají všichni, ale významná část populace ano. Je to dáno i tím, že ženy mívají první dítě klidně až mezi třicátým a čtyřicátým rokem. Je to většinou z důvodu budování osobní kariéry a „užívání mládí“. Bohužel se zapomíná na biologickou stránku věci, v tom smyslu, že ženské tělo není nastaveno na to, aby mohlo reprodukovat v tak pokročilém věku. Díky dnešní vyspělé medicíně, lze však otěhotnět pomocí umělého oplodnění nebo pomocí zvyšování potřebných hormonů k otěhotnění. To vede k tomu, že se dnes možná rodí více dětí mimo manželství než dříve.

Specifickým výrazem pro obecně platnou zásadu rovnosti lidí je zásada rovnosti dětí narozených v manželství a mimo manželství. Zásada rovnosti je uplatňována v celém právním řádu, jednotlivé právní předpisy ji musejí respektovat. Nejen v ústavněprávních ustanoveních, kde je zahrnuta ochrana dětí v rozsáhlém souboru práv a zájmů, ale i v dalších právních odvětvích a právních předpisech. Nalezneme zde zejména právo dítěte na život, na vzdělání, rodičovskou péči a život v rodině, ochranu před zanedbáváním, zneužíváním a jině.⁷³

4. 3. 4. Vysvětlení pojmů výchova a péče. Odloučení dítěte od rodičů

Článek 32 odstavec 4 Listiny se zabývá zejména právem rodičů pečovat a vychovávat jejich děti a tím, že děti naopak mají právo na rodičovskou výchovu a péči. V zákoně však není jednoznačně definován pojem „výchova“. V zákoně č. 94/1963 Sb., o rodině (§ 31 a následující) je v širším smyslu brána výchova jako rodičovská zodpovědnost. Ta je souhrnem práv a povinností, které by měli zaručovat

⁷³ Klíma, K. a kolektiv, Komentář k Ústavě a listině 2. Rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 1255, ISBN 978-80-7380-140-3

zejména zdraví, tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj dítěte. „Péče“ je zde chápána spíše jen jako soubor úkonů, který směřuje k materiálnímu blahu a zabezpečení výživy dítěte.⁷⁴

Věta druhá článku 32 odstavec 4 umožňuje omezení rodičovských práv a odloučení dětí od rodičů na základě soudního rozhodnutí.⁷⁵ Toto omezení, jakož i odloučení nezletilého dítěte od rodičů, má právo učinit pouze soud na základě zákona. Dovětek „ *na základě zákona*“ je zde nejspíše proto, aby byl dán důraz na to, že soud nemůže rozhodovat svévolně a tento zásah do rodičovských práv má být zcela výjimečný.⁷⁶ Více je tato problematika řešena v zákoně č. 94/1963 Sb., o rodině (§ 44), kde je popsáno v jakých případech může soud zasáhnout do rodičovských práv. Je to například v případech, když jde o zájem dítěte nebo v případě, kdy ve výkonu rodičovské zodpovědnosti brání nějaké překážky nebo rodič nevykonává řádně svojí rodičovskou zodpovědnost. Soud vždy určí rozsah práv a povinností, které omezuje.⁷⁷

⁷⁴ Klíma, K. a kolektiv, Komentář k Ústavě a listině 2. Rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 1256, ISBN 978-80-7380-140-3

⁷⁵ Nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 554/04 ze dne 11. května 2005

⁷⁶ Pavlíček, V. a kolektiv, Ústava a ústavní řád České republiky, Komentář 2. díl, Práva a svobody. Linde Praha a.s. – Právnícké a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, Opletalova 35, 115 51 Praha 1, 1999, s. 260, ISBN 80-7201-170-7

⁷⁷ Ustanovení § 44 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, v platném znění

5. Nadstátní prameny rodinných práv

5. 1. Úvod

Česká republika v květnu roku 2004 vstoupila do Evropské unie. Díky tomuto faktu je náš právní řád rozšířen nejen o již dříve přijaté mezinárodní smlouvy, ale též o bohaté právo EU. Pro rodinná práva jsou především důležité ty mezinárodní smlouvy, které se zabývají ochranou základních lidských práv a občanských práv. Jsou jimi například Všeobecná deklarace lidských práv, Evropská úmluva o lidských právech, Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a další.

5. 1. 1. Základní lidská a občanská práva

Pojem základní a občanská práva můžeme chápat z více aspektů jako:

1) *Lidská práva, která jsou sama o sobě základem lidských práv a zároveň, která tvoří základní principy všech ostatních lidských práv.* Tyto principy a práva jsou závazné pro každý demokratický stát, který se nachází v euroamerické oblasti. Každý z těchto demokratických států je pověřen, aby je vyjádřil v ústavě a používal je v každodenním životě a nestaly se tak pouze uctívanými pojmy.

2) *Lidská práva, která jsou zakotvena a upravena přímo v ústavě.*

3) *Práva, která jsou obsažena v mezinárodních aktech multilaterálního charakteru.*

4) *Lidská práva zakotvená v právních aktech postupně vznikajících nadstátních útvarů jako je jím například Evropská unie.*⁷⁸

Lidská práva jsou tedy práva, která vyplývají z lidské přirozenosti a principu humanity. V užším smyslu jsou lidská práva označována za práva, která mají osobní charakter a náležejí člověku nezávisle na státní vůli. Oproti tomu občanská práva chápeme jako ta práva, která

⁷⁸ Blahož, J., Balaš, V., Klíma, K., Srovnávací ústavní právo. 4. přepracované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2011, s. 236, ISBN 978-80-7357-629-5

vyplývají ze statusu člověka jako občana státu. Celá řada mezinárodních smluv se zabývá lidskými právy. Tato práva musí být možné vykonávat ve stejném rozsahu bez ohledu na to, v jaké zemi se člověk nachází, tzn. z důvodu například jiného politického, právního, či mezinárodního postavení země nesmí být rozsah práv zúžen. Podle mezinárodní světové organizace OSN⁷⁹ má každý člověk všechna práva a svobody bez jakéhokoliv rozdílu, jako například z rasového, náboženského, jazykového důvodu, jiného politického smýšlení, národnostního či sociálního původu a jiné.⁸⁰

5. 1. 2. Aplikační přednost mezinárodních smluv před vnitro státními právními předpisy

Přednost před vnitrostátními zákony měly a přímo závazné byly mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách, které byly řádně vyhlášené a ratifikované podle ústavního zákona č. 23/1991 Sb., který uvozoval Listinu základních práv a svobod. Podobné ustanovení, které zakotvovalo přednost mezinárodních smluv o lidských právech a základních svobod se objevilo v článku 10 Ústavy České republiky již před takzvanou „euronovelou“ (účinná od 1. června 2002),⁸¹ který měl znění: *„Ratifikované a vyhlášené mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách, jimiž je Česká republika vázána, jsou bezprostředně závazné a mají přednost před zákonem.“*⁸²

Podle dnešní úpravy článek 10 ústavy České republiky říká: *„Vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní*

⁷⁹ Organizace spojených národů tzv. OSN. Členy této organizace jsou téměř všechny státy světa. Cílem této mezinárodní organizace je zachovat mír a bezpečnost a zajistit mezinárodní spolupráci.

⁸⁰ Klíma, K. a kol., Encyklopedie ústavního práva. Praha: ASPI, a.s., 2007, s. 308, ISBN 978-80-7357-295-2

⁸¹ Šturma, P., Čepelka, Č., Balaš, V., Právo mezinárodních smluv. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 233, ISBN 978-80-7380-341-4

⁸² Článek 10 zákona č. 1/993 Sb., Ústava České republiky (znění před ústavním zákonem č. 395/2001 Sb., tzv. „euronovelou“)

smlouva.“⁸³ Mezinárodní smlouvy jsou považovány, z pohledu Ústavy, za součást právního pořádku a jsou přednostně aplikovatelné jen tehdy, pokud splňují čtyři explicitní a jednu implicitní podmínku. Mezi čtyři výslovné podmínky patří to, že smlouva musí být 1) schválena parlamentem, 2) ratifikována prezidentem, 3) vyhlášena ve sbírce mezinárodních smluv, a konečně 4) musí zavazovat Českou republiku, to znamená, že mezinárodní smlouva musí vstoupit v platnost. Pátou implicitní podmínkou je, aby mezinárodní smlouva byla přímo aplikovatelná.⁸⁴

5. 2. Všeobecná deklarace lidských práv

Všeobecná deklarace lidských práv je neznámějším nezávazným dokumentem na světě, který se zabývá lidskými právy. Všeobecná deklarace lidských práv byla slavnostně schválena a přijata Valným shromážděním Organizace spojených národů (OSN) dne 10. prosince roku 1948. Tento den je od této doby každoročně připomínán jako Mezinárodní den lidských práv. Pro přijetí rezoluce hlasovalo cca čtyřicet osm států z celého světa (kdy OSN v této době mělo padesát osm členů), přičemž tehdejší Československá republika se hlasování zdržela. Všeobecná deklarace lidských práv byla inspirací nejen pro další, již závazné, úmluvy o lidských právech, například Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a jiných, ale také pro i jednotlivé státy, které začlenily do svých ústav kategorii lidských práv. Mezi nimi nechybí v současnosti ani Česká republika se svojí Listinou základních práv a svobod.⁸⁵

Všeobecná deklarace lidských práv ve spojení s rodinnými právy zakotvuje několik ustanovení a těmi jsou: článek 12 „*Nikdo nesmí být vystaven svévolnému zasahování do soukromého života, do rodiny, domova nebo korespondence, ani útokům na svou čest a pověst. Každý má právo na zákonnou ochranu proti takovým zásahům nebo útokům.*“

⁸³ Článek 10 zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, v platném znění

⁸⁴ Šturma, P., Čepelka, Č., Balaš, V., Právo mezinárodních smluv. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 233-4, ISBN 978-80-7380-341-4

⁸⁵ <http://1url.cz/FiLA>, ze dne 2. března 2013

článek 16 „1. Muži i ženy, jakmile dosáhli plnoletosti, mají právo, bez jakéhokoli omezení z důvodu příslušnosti rasové, národnostní nebo náboženské, uzavřít sňatek a založit rodinu. Pokud jde o manželství, mají za jeho trvání i při jeho rozvázání stejná práva. 2. Sňatky mohou být uzavřeny pouze se svobodným a plným souhlasem nastávajících manželů. 3. Rodina je přirozenou a základní jednotkou společnosti a má nárok na ochranu ze strany společnosti a státu.“ a článek 25 „1. Každý má právo na životní úroveň přiměřenou zdraví a blahobytu jeho i jeho rodiny, čítajíc v to potravu, šatstvo, bydlení, lékařskou péči a nezbytné sociální služby; má právo na zabezpečení v nezaměstnanosti, v nemoci, při pracovní nezpůsobilosti, při ovdovění, v stáří nebo v ostatních případech ztráty výdělečných možností, nastalé v důsledku okolností nezávislých na jeho vůli. 2. Mateřství a dětství mají nárok na zvláštní péči a pomoc. Všechny děti, ať manželské či nemanželské, požívají stejné sociální ochrany.“⁸⁶ Tato ustanovení zkráceně zaštitují právo svobodně vstoupit do manželství a založit rodinu, nepřipouští svévolné zasahování do soukromého života a do rodiny, zaručuje právo na životní úroveň, aby každý byl schopen zajistit zdraví a důstojný život své rodiny, a přikládá zvláštní péči a pomoc mateřství a dětství.

5. 3. Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod představuje právně závazný instrument, který usiluje o ochranu občanských a politických práv. Tato „Úmluva“ byla inspirována zejména Všeobecnou deklarací lidských práv OSN z roku 1948. Evropská úmluva vstoupila v platnost 3. září roku 1953. Obsah této „Úmluvy“ vychází z evropského a univerzálního pojetí lidských práv. Úmluva postupem času byla, s ohledem na vývoj chápání základních lidských práv, doplněna o tzv. dodatkové protokoly, kterých je doposud platných třináct.⁸⁷

⁸⁶ Články 12, 16, 25, Všeobecná deklarace lidských práv, v platném znění

⁸⁷ Klíma, K. a kol., Encyklopedie ústavního práva, Praha: ASPI, a.s., 2007, s. 155 – 160, ISBN 978-80-7357-295-2

Evropská úmluva nejen zakotvovala ochranu občanských a politických práv a svobod, ale také vytvořila systém kontroly dodržování závazků, které na sebe převzaly smluvní strany. Touto kontrolou byly nejdříve pověřeny tři orgány a to: Evropská komise pro lidská práva, Evropský soud pro lidská práva a Výbor ministrů Rady Evropy, který byl složen z ministrů zahraničních věcí signatářských států. Původní znění Úmluvy umožňovalo podat stížnosti (proti smluvním stranám) státům i individuálním stěžovatelům, jakož to fyzickým a právnickým osobám či skupině osob. A však tento systém kontroly byl velice složitý a zdlouhavý. Nejprve Komise předběžně projednávala příslušnost stížnosti a zjišťovala skutečnosti. Pokud stížnost byla prohlášena za přijatelnou, Komise se pokusila o smír mezi stranami sporu. V případě, že nedošlo k ujednání smíru, Komise vypracovala zprávu, ve které vyjádřila svůj názor a shrnula skutkový stav stížnosti. Tato zpráva byla následně postoupena Výboru ministrů Rady Evropy, který se zprávou (stížností) zabýval pouze tehdy, pokud stížnost nebyla řešena před Evropským soudem pro lidská práva. Výbor ministrů Rady Evropy byl také zodpovědný za dohled nad výkonem rozsudků Soudu, takže by se dalo říci, že to byl také kontrolní orgán. Pokud však příslušný stát uznal pravomoc soudu, byla mu předložena stížnost. Rozhodnutí o stížnosti bylo závazné a konečné. Po přijetí Protokolu číslo jedenáct, byla tato složitá struktura zjednodušena a to vytvořením nového stálého soudu. Tímto se zrušilo právo rozhodovat o stížnostech Výborem ministrů Rady Evropy, kterému byla ponechána pouze funkce dohledu nad rozsudky Soudu. Systém ochrany lidských práv podle Úmluvy dosáhl za svého fungování mnohých úspěchů, je to tedy nejvyspělejší mezinárodněprávním systémem pro ochranu lidských práv.⁸⁸

Evropská úmluva o ochraně lidských práv ve člancích 8 a 12 zaštiťuje rodinná práva. Konkrétní znění článku 8 je: „ *Právo na respektování rodinného a soukromého života 1) Každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí*

⁸⁸ Klíma, K. a kol., Encyklopedie ústavního práva, Praha: ASPI, a.s., 2007, s. 155 - 160, ISBN 978-80-7357-295-2

a korespondence. 2) Státní orgán nemůže do výkonu tohoto práva zasahovat kromě případů, kdy je to v souladu se zákonem a nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti, hospodářského blahobytu země, předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných. “, článku 12: „Právo uzavřít manželství - Muži a ženy, způsobilí věkem k uzavření manželství, mají právo uzavřít manželství a založit rodinu v souladu s vnitrostátními zákony, které upravují výkon tohoto práva.“⁸⁹

5. 4. Listina základních práv Evropské unie

Listinu základních práv Evropské unie (EU) můžeme nazývat více názvy, zkráceně jako Listinu základních práv nebo někdy je též pojmenována jako Charta základních práv Evropské unie. V roce 2000 byla Listina základních práv Evropské unie připojena ke smlouvě z Nice, měla však pouze deklaratorní charakter, to znamená, že nebyla právně závazným dokumentem, který byl brán jako katalog základních lidských práv Evropské unie. Listina základních práv EU se skládá z preambule a 54 článků, které jsou rozděleny do 7 hlav. Poslední z nich se zabývá pouze obecným ustanovením upravující výklad a použití Listiny. V hlavách 1 – 6 jsou upraveny tematické okruhy základních lidských práv, kterými jsou důstojnost, svoboda, rovnost, solidarita, občanská práva, justice a všeobecná ustanovení. Listina základních práv EU má být přípustná a srozumitelná všem lidem, proto se její text snaží být velmi jednoduchý a srozumitelný a používá krátké stručné věty.

Prostřednictvím Lisabonské smlouvy (prosinec roku 2009) se právně nezávazná Listina základních práv EU, nebo taktéž Charta základních práv Evropské unie, stala součástí primárního práva EU, avšak formálně není součástí Lisabonské smlouvy. Listinou se především zakotvují principy, které jsou již obsaženy v judikatuře soudního dvora

⁸⁹ Článek 8 a 12 Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, v platném znění

a vycházejí mimo jiné z Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod přijaté Radou Evropy v roce 1950.⁹⁰

Česká republika (respektive prezident republiky Václav Klaus) žádala přistoupení k Protokolu číslo 30 Lisabonské smlouvy (výjimka z Listiny základních práv Evropské unie), které iniciovalo Spojené království Velké Británie a Severního Irska, později se k němu přidalo Polsko. Ve dnech 29. - 30. října roku 2009 na zasedání Evropské rady v Bruselu Česká republika vyjedнала tuto výjimku z Listiny základních práv Evropské unie. Hlavní příčinou byla obava prezidenta Václava Klause, že Listina základních práv Evropské unie by mohla prolomit mimo jiné i takzvané Benešovy dekrety, a to konkrétně ve věci majetkových nároků sudetských Němců vystěhovaných po druhé světové válce na základě Benešových dekretů.⁹¹

V ustanoveních Listiny základních práv Evropské unie nalezneme hojně zakotvenou problematiku rodinných práv. Zejména ve člancích 7, 9, 24 a 33. Článek 7 říká: *„Respektování soukromého a rodinného života - Každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí a komunikace.“*, článek 9 *„Právo uzavřít manželství a právo založit rodinu - Právo uzavřít manželství a založit rodinu je zaručeno v souladu s vnitrostátními zákony, které upravují výkon těchto práv.“*, článek 24 *„Práva dítěte – 1) Děti mají právo na ochranu a péči nezbytnou pro jejich blaho. Mohou svobodně vyjadřovat své názory. V záležitostech, které se jich dotýkají, se k těmto názorům musí přihlížet s ohledem na jejich věk a vyspělost. 2) Při všech činnostech týkajících se dětí, ať už uskutečňovaných veřejnými orgány nebo soukromými institucemi, musí být prvořadým hlediskem nejvlastnější zájem dítěte. 3. Každé dítě má právo udržovat pravidelné osobní vztahy a přímý styk s oběma rodiči, ledaže by to bylo v rozporu s jeho zájmy.“* a článek 33 *„Rodinný a pracovní život – 1) Rodina požívá právní, hospodářské a sociální ochrany.“*

⁹⁰ Mlsna, P., Kněžínek, J., Mezinárodní smlouvy v Českém právu, Praha: Linde a.s., 2009, s. 368-9, ISBN 978-80-7201-783-6

⁹¹ Lisse, L., Listina základních práv Evropské unie. Právo-časopis pro právní teorii a praxi, 2010, č. 1, s. 5-23

2) *V zájmu zachování souladu mezi rodinným a pracovním životem má každý právo na ochranu před propuštěním z důvodu spojeného s mateřstvím a právo na placenou mateřskou dovolenou a na rodičovskou dovolenou po narození nebo osvojení dítěte.*⁹²

5. 5. Mezinárodní pakt o občanských a politických právech

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech byl přijat Valným shromážděním Organizace spojených národů (OSN) dne 19. prosince roku 1966 v New Yorku. Státy, které mezinárodní pakt o občanských a politických právech podepsaly, jsou zavázány k zajištění tradičních demokratických práv občana, například jako je právo na život, bezpečnost, svobodu, soukromí, svobodu myšlení, svědomí, náboženství a jiné. Mezinárodní pakt o občanských a politických právech je rozdělen do šesti částí, které jsou tvořeny padesáti třemi články.

Na základě článku dvacet osm („1. *Zřizuje se Výbor pro lidská práva (dále v tomto Paktu nazývaný Výbor). Skládá se z osmnácti členů a vykonává funkce stanovené níže. 2. Výbor se skládá ze státních příslušníků smluvních stran Paktu, jež budou osobami vysokého morálního charakteru a uznávaných schopností v oblasti lidských práv, přičemž se bude přihlížet ke skutečnosti, že bude užitečná účast některých osob majících právní zkušenosti. 3. Členové Výboru se volí a působí jako soukromé osoby.*“)⁹³ byl zřízen Výbor Spojených národů pro lidská práva. Tento Výbor garantuje dodržování Mezinárodního paktu o občanských a politických právech.

K Mezinárodnímu paktu o občanských a politických právech byly přijaty dva opční protokoly. První Opční protokol byl vyhlášen v roce 1966. Podle prvního opčního protokolu má každý občan státu, který ratifikoval první Opční protokol k Mezinárodnímu paktu o občanských a politických právech, právo podat stížnost pro porušení základních práv a svobod na svoji vládu po vyčerpání všech právních cest a opravných prostředků

⁹² Články 7, 9, 24 a 33, Listina základních práv Evropské unie, v platném znění

⁹³ Článek 28, Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, v platném znění

ve státě. Stížnosti přijímá a posuzuje Výbor Spojených národů pro lidská práva. Druhý Opční protokol k Mezinárodnímu paktu o občanských a politických právech, který byl vyhlášen roku 1989, zakazuje trest smrti ve všech smluvních státech.⁹⁴

Bývalá Československá socialistická republika podepsala Mezinárodní pakt o občanských a politických právech dne 7. října roku 1968, který byl publikován vyhláškou Ministerstva zahraničních věcí Československé socialistické republiky ve Sbírce zákonů pod č. 120/1976 Sb. Česká republika od svého vzniku, 1. lednu roku 1993, převzala veškeré mezinárodní závazky československé federaci, tudíž se stala okamžitě po svém vzniku smluvní stranou Mezinárodního paktu o občanských a politických právech.⁹⁵

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech v části třetí zakotvuje ustanovení o rodinných právech. Článek 17 „1) *Nikdo nesmí být vystaven svévolnému zasahování do soukromého života, do rodiny, domova nebo korespondence ani útokům na svou čest a pověst.* 2) *Každý má právo na zákonnou ochranu proti takovým zásahům nebo útokům.*“⁹⁶, článek 23 „1) *Rodina je přirozenou a základní jednotkou společnosti a má právo na ochranu společnosti a státu.* 2) *Uznává se právo mužů a žen uzavřít v přiměřeném věku sňatek a založit rodinu.* 3) *Manželství nebude uzavřeno bez svobodného a plného souhlasu snoubenců.* 4) *Státy, smluvní strany Paktu, podniknou vhodné kroky k tomu, aby zajistily stejná práva a povinnosti snoubenců při sňatku, v manželství a při rozvodu. Při rozvodu se rozhodne o nutné ochraně dětí.*“⁹⁷ a jako nedílnou součást rodiny řeší i práva dětí v článku 24 „1) *Každé dítě má bez jakékoli diskriminace podle rasy, barvy, pohlaví, jazyka, náboženství, národnostního nebo sociálního původu, majetku nebo rodu právo na takovou ochranu, která mu přísluší s ohledem na jeho postavení nezletilce, ze strany jeho rodiny, společnosti a státu.* 2) *Každé dítě je*

⁹⁴ <http://1url.cz/eiLc>, ze dne 2. března 2013

⁹⁵ <http://1url.cz/eiLc>, ze dne 2. března 2013

⁹⁶ Článek 17, Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, v platném znění

⁹⁷ Článek 23, Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, v platném znění

registrováno okamžitě po narození a dostane jméno. 3) Každé dítě má právo na státní příslušnost.“⁹⁸

5. 6. Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech

Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech je dokument, který stanovuje práva ve všech sférách lidského života. První segmenty Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech byly vytvořeny již v roce 1947, ale finální verzi schválila Komise Spojených národů (OSN) pro lidská práva až v roce 1954. Dalších dvanáct let se Valné shromáždění Spojených národů zabývalo všemi částmi tohoto Paktu. Mezinárodní pakt byl 19. prosince roku 1966 vyhlášen v New Yorku a otevřen k podpisu. V současné době byl Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech ratifikován cca ve sto šedesáti zemích.⁹⁹

Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech začíná preambulí, ve které jsou osvětleny důvody vzniku paktu. Tento pakt je rozdělen do pěti částí a jednatřiceti článků. První část Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech se zabývá právem všech národů na sebeurčení, jakožto nezávislosti ve věcech politických, kulturních, sociálních a ekonomických. V druhé části Mezinárodního paktu nalezneme především ustanovení o právech národnostních, rasových, náboženských a jiných menšin a dalších obyvatel různorodých kultur, kteří žijí v zemích v rámci Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech. V další části Mezinárodního paktu jsou obsažena ustanovení o pracovních právech, ochraně zdraví, právech na vzdělání a jiné. V následujících ustanoveních je řešena problematika dodržování práv obsažených v zákoně a také poskytování zpráv Ekonomické a sociální radě a Generálnímu tajemníkovi Spojených národů. V páté části

⁹⁸ Článek 24, Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, v platném znění

⁹⁹ <http://www.odpovednareforma.cz/>, ze dne 2. 3. 2013

je popis uzavření Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech.¹⁰⁰

Československá socialistická republika dne 7. října roku 1968 v New Yorku podepsala Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech. Prezident Československé socialistické republiky ratifikoval Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech a v souladu s článkem 26 odstavec 2 tohoto Mezinárodního paktu byly ratifikační listiny Československé socialistické republiky uloženy u Generálního tajemníka spojených národů dne 23. prosince roku 1975. Podle článku 27 Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech, dne 23. března roku 1976, vstoupil v platnost tento Mezinárodní pakt pro Československou socialistickou republiku. Celé znění Mezinárodního paktu bylo zveřejněno ve Sbírce zákonů pod číslem 120/1976 Sb. Česká republika po svém vzniku, 1. ledna roku 1993, převzala veškeré závazky vyplývající z Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech jako jeden ze dvou nástupnických států České a Slovenské federativní republiky. Podle článku 10 Ústavy České republiky má Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech aplikační přednost před vnitrostátními zákony.¹⁰¹

Z hlediska rodinných práv v článku 7 Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech (*„Státy, smluvní strany Paktu, uznávají právo každého člověka na spravedlivé a uspokojivé pracovní podmínky, které zajišťují zejména: a) odměnu, která poskytuje jako minimum všem pracovníkům: (i) spravedlivou mzdu a stejnou odměnu za práci stejné hodnoty bez jakéhokoli rozlišování, přičemž zvláště ženám jsou zaručeny pracovní podmínky ne horší, než jaké mají muži, se stejnou odměnou za stejnou práci; (ii) slušný život pro ně a jejich rodiny, v souladu s ustanoveními tohoto Paktu; b) bezpečné a zdravotně nezávadné pracovní podmínky; c) stejnou příležitost pro všechny*

¹⁰⁰ <http://www.odpovednareforma.cz/>, ze dne 2. 3. 2013

¹⁰¹ <http://1url.cz/jizq>, ze dne 2. března 2013

dosáhnout v zaměstnání povýšení na odpovídající vyšší stupeň, přičemž nebudou uplatňována jiná kritéria, než délka zaměstnání a schopnosti; d) odpočinek, zotavení a rozumné vymezení pracovních hodin a pravidelná placená dovolená, jakož i odměna ve dnech veřejných svátků.“¹⁰²) nalezneme úpravu pracovních podmínek, nejen jako odměnu pracovníkům jako spravedlivou mzdu, ale i slušný život pro jejich rodiny a jiné. Článek 10 („Státy, smluvní strany Paktu, uznávají, že: 1) Nejširší možná ochrana a pomoc by měla být poskytnuta rodině, která je přirozenou a základní jednotkou společnosti, zvláště k jejímu založení a po dobu, kdy odpovídá za péči a výchovu nezletilých dětí. Sňatek musí být uzavřen na základě svobodného souhlasu snoubenců. 2) Zvláštní ochrana by měla být poskytována matkám v průběhu přiměřeného období před a po narození dítěte. Během tohoto období by pracujícím matkám měla být poskytnuta placená dovolená nebo dovolená s odpovídajícími požitky ze sociálního zabezpečení. 3) Zvláštní opatření by měla být činěna pro ochranu a pomoc všem dětem a mládeži bez jakékoli diskriminace na základě rodinného původu nebo jiných podmínek. Děti a mládež by měly být ochraňovány před hospodářským a sociálním vykořisťováním. Jejich zaměstnávání prací, která by škodila jejich morálce nebo zdraví nebo byla nebezpečná jejich životu, nebo by mohla brzdit jejich normální vývoj, by měla být trestná podle zákona. Státy by měly také stanovit věkovou hranici, pod kterou by dětská námezdní práce měla být zakázána a trestána podle zákona.“¹⁰³) se zabývá poskytováním zvláštní ochrany rodině, matkám v přiměřené době před a po narození dítěte, dětem a další. Dále článek 11 odstavec 1 („1) Státy, smluvní strany Paktu, uznávají právo každého jednotlivce na přiměřenou životní úroveň pro něj a jeho rodinu, zahrnující v to dostatečnou výživu, šatstvo, byt, a na neustálé zlepšování životních podmínek. Smluvní státy podniknou odpovídající kroky, aby zajistily uskutečnění tohoto práva, uznávající pro dosažení tohoto cíle zásadní důležitost mezinárodní spolupráce,

¹⁰² Článek 7, Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech, v platném znění

¹⁰³ Článek 10, Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech, v platném znění

založené na svobodném souhlasu.“¹⁰⁴) upozorňuje na to, že každý jednotlivec a jeho rodina mají právo na přiměřenou životní úroveň.

5. 7. Úmluva o právech dítěte

Úmluva o právech dítěte byla přijata Valným shromážděním Spojených národů (OSN) dne 20. listopadu roku 1989 v New Yorku. Jde o mezinárodní smlouvu, která stanovuje sociální, kulturní, občanská, ekonomická a politická práva dětí. Podle článku 49 odstavec 1 (*„Tato úmluva vstoupí v platnost třicátý den po datu uložení dvacáté ratifikační listiny nebo listiny o přístupu u generálního tajemníka Spojených národů.“*¹⁰⁵) Úmluva o právech dítěte vstoupila Úmluva v platnost dnem 2. září roku 1990. Dne 30. září roku 1990 v New Yorku Česká a Slovenská federativní Republika svým jménem podepsala Úmluvu o právech dítěte. Následně Federální shromáždění České a Slovenské federativní Republiky vyslovilo souhlas s Úmluvou o právech dítěte a prezident České a Slovenské federativní republiky ji ratifikoval. Dne 7. ledna roku 1991 byla ratifikační listina České a Slovenské federativní republiky uložena u generálního tajemníka Spojených národů (OSN), deponitáře Úmluvy. Podle článku 49 odstavec 2 (*„Pro každý stát, který úmluvu ratifikoval nebo k ní přistoupil po uložení dvacáté ratifikační listiny nebo listiny o přístupu, vstoupí úmluva v platnost třicátý den po uložení jeho ratifikační listiny nebo listiny o přístupu.“*¹⁰⁶) Úmluva o právech dítěte vstoupila v platnost tato Úmluva pro Českou a Slovenskou federativní republiku dnem 6. února roku 1991.¹⁰⁷

Úmluva o právech dítěte se skládá z preambule, čtyřiapadesáti článků uspořádaných do tří částí. Úmluvu ratifikovalo přibližně sto devadesát států (sto osmdesát sedm členských států Spojených národů, tři nečlenské státy Spojených národů a Svatý stolic). V úvodním ustanovení, tedy článku 1 (*„Pro účely této úmluvy se dítětem rozumí*

¹⁰⁴ Článek 11 odstavec 1, Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech, v platném znění

¹⁰⁵ Článek 49 odstavec 1, Úmluva o právech dítěte (104/1991 Sb.), v platném znění

¹⁰⁶ Článek 49 odstavec 2, Úmluva o právech dítěte (104/1991 Sb.), v platném znění

¹⁰⁷ <http://1url.cz/8iNo>, ze dne 10. března 2013

*každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve.*¹⁰⁸) je definice pojmu dítěte, aby nedocházelo k rozporům při interpretaci. Úmluva o právech dítěte upravuje širokou škálu práv dítěte, například právo na život, jméno, poznat své rodiče a být jimi vychováván, na soukromí, na vzdělání, na odpočinek a volný čas, na používání mateřského jazyka a řadu dalších. Kromě práv dítěte tato Úmluva zakotvuje povinnosti státu, aby přijímal určitá opatření, těmi jsou například opatření ke snížení úmrtnosti dětí, zajištění lékařské pomoci dětem, k zajištění ochrany před sexuálním vykořisťováním (prostituce a podobně), k tomu, aby děti, které byly zadrženy pro trestný čin, byly zadrženy odděleně od dospělých a co na nejkratší dobu, ke stanovení věkové hranice od kdy děti mohou pracovat a délku pracovní doby a mnoho dalších. Úmluva o právech dítěte je v podstatě založena na čtyřech principech: 1) právo na přežití, to znamená zaručení zachování života a uspokojení základních potřeb, 2) právo na rozvoj, tím je myšleno rozvoj dítěte mající právo na vzdělání, volný čas a podobně, 3) právo na ochranu před zanedbáváním, násilím, vykořisťováním a jiné, na závěr za 4) právo na účast, aby se dítě mohlo vyjádřit ke všem skutečnostem, které se ho týkají. Dodržování Úmluvy o právech dítěte kontroluje Výbor pro práva dítěte na základě článku 43 této úmluvy („1) *Pro zjišťování pokroku dosaženého státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, při plnění závazků přijatých touto úmluvou se zřizuje Výbor pro práva dítěte, který vykonává níže stanovené funkce.* 2) *Výbor se skládá z deseti odborníků vysokého morálního charakteru a uznávaných schopností v oblasti, která je předmětem této úmluvy. Členové výboru jsou voleni státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, z řad jejich státních příslušníků a vykonávají tuto funkci jako soukromé osoby, přičemž je brán ohled na spravedlivé zeměpisné rozdělení a na zastoupení hlavních právních systémů.* 3) *Členové výboru jsou voleni tajným hlasováním ze seznamu osob navržených státy, které jsou smluvní stranou úmluvy. Každý stát, který je smluvní stranou úmluvy, může ze svých občanů jmenovat jednu osobu.* 4) *První volby do výboru se konají*

¹⁰⁸ Článek 1, Úmluva o právech dítěte (104/1991 Sb.), v platném znění

nejpozději do šesti měsíců ode dne, kdy tato úmluva nabude účinnosti, a poté každé dva roky. Nejméně čtyři měsíce přede dnem konání každých voleb generální tajemník Spojených národů dopisem vyzve státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, aby do dvou měsíců předložily své návrhy. Generální tajemník pak připraví seznam všech takto navržených osob v abecedním pořádku s udáním států, které tyto osoby navrhly, a předloží je státům, které jsou smluvní stranou úmluvy. 5) Volby se konají na zasedáních států, které jsou smluvní stranou úmluvy, svolaných generálním tajemníkem do sídla Spojených národů. Na těchto zasedáních, na kterých dvě třetiny států, které jsou smluvní stranou úmluvy, tvoří kvorum, jsou do výboru zvoleny ty osoby, které obdrží největší počet hlasů a absolutní většinu hlasů přítomných a hlasujících zástupců států, které jsou smluvní stranou úmluvy. 6) Členové výboru jsou voleni na období čtyř let. Vystupujícího člena lze volit znovu, je-li navržen. Funkční období pěti členů výboru zvolených v prvních volbách uplyne koncem druhého roku; neprodleně po prvních volbách předseda vylosuje na zasedání jména těchto pěti členů. 7) Jestliže člen výboru zemře nebo odstoupí nebo oznámí, že z jakéhokoli důvodu nemůže dále plnit své povinnosti ve výboru, stát, který je smluvní stranou úmluvy a který jej navrhl za kandidáta, jmenuje jiného svého občana, který se souhlasem výboru vykonává funkci po zbytek funkčního období. “109)

¹⁰⁹ Článek 43 odstavec 1)-7), Úmluva o právech dítěte (104/1991 Sb.), v platném znění

6. Komparativní reflexe

6. 1. Úvod

Vzhledem k tomu, že Česká republika je součástí Evropské unie, považuji za důležité vědět, jak problematiku ústavního zakotvení rodinných práv řeší jiné členské státy Evropské unie. Zaměřím se pouze na několik států jako například, Německo, Maďarsko, Polsko a jiné. Hlavním cílem této kapitoly bude zjistit, zda některé členské státy tuto problematiku řeší podobně jako Česká republika nebo naopak naprosto odlišně, zda rodinná práva mají více upravena v ústavním pořádku či méně než Česká republika.

6. 2. Česká republika

Nejprve bych se chtěla zmínit, jak jsou upravena rodinná práva ústavním pořádkem České republiky. Rodinná práva bychom ve většině našich ústavních zákonů hledali marně, ani v Ústavě o nich přímou zmínku nenajdeme. Zakotveny jsou hlavně v Listině základních práv a svobod, a to především v článku 6, 10, 32. Tyto články se zabývají ochranou lidského života ještě před narozením, neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života, rodinou, rodičovstvím, péčí o děti a podobně. Popisem těchto článků jsem se již zabývala v kapitole 4. (Rodinná práva v Listině), proto se jim v této kapitole již dále věnovat nebudu. Jak již bylo dříve zmíněno, v ústavě přímou zmínku o rodinných právech nenalezneme, přesto jsou zde stěžejní ustanovení, díky kterým se mezinárodní smlouvy, jako jeden z nejdůležitějších pramenů rodinného práva (když opomenou úpravu obsaženou v zákoně o rodině atd.), stanou součástí našeho právního pořádku. Takovými ustanoveními jsou články 10 a 10a, které odkazují na ratifikované mezinárodní smlouvy, kterými je Česká republika vázána, a které jsou tedy součástí našeho právního pořádku. V souvislosti s články 10 a 10a je důležité zmínit článek 49, který říká: „*K ratifikaci mezinárodních smluv a) upravujících práva a povinnosti osob, b) spojeneckých, mírových*

a jiných politických, c) z nichž vzniká členství České republiky v mezinárodní organizaci, d) hospodářských, jež jsou všeobecné povahy, e) o dalších věcech, jejichž úprava je vyhrazena zákonu, je třeba souhlasu obou komor Parlamentu.“¹¹⁰ Dříve v ČR platil princip dualismu mezinárodního práva a vnitrostátního práva ČR, což znamená, že mezinárodní smlouvy nebyly zařazeny do hierarchie vnitrostátních předpisů. To se však změnilo s novým zněním článku 10, který ustanovuje ratifikované smlouvy jako součástí právního pořádku, tzn., že přibližuje pojetí mezinárodního práva a vnitrostátního práva ČR blíže k monismu.¹¹¹

6. 3. Spolková republika Německo

Základní zákon Spolkové republiky Německo se zmiňuje o rodinných právech pouze v článku 6 („ 1) *Manželství a rodina stojí pod zvláštní ochranou státu. 2) Péče o děti a jejich výchova jsou přirozeným právem rodičů a především jim uloženou povinností. Nad jejím uskutečňováním bdí státní společenství. 3) Proti vůli osob oprávněných k výchově smějí být děti odloženy od rodiny jen na základě zákona, když osoby oprávněné k výchově selžou nebo když z jiných důvodů hrozí nebezpečí, že děti zůstanou bez péče. 4) Každá matka má nárok na ochranu a péči společnosti. 5) Zákonodárství vytvoří nemanželským dětem stejné podmínky tělesného a duševního rozvoje a postavení ve společnosti jako dětem manželským.“).¹¹² Tato ustanovení se zdají na první pohled velice podobné české úpravě obsažené v článku 32 Listiny základních práv a svobod, což je také logické s přihlédnutím k tomu, že Německo je, stejně tak jako Česká republika, demokratickým, právním státem se srovnatelným stupněm rozvoje jako Česká republika. Drobné rozdíly můžeme najít pouze v slovním vymezení práv, význam jejich obsahu je však v podstatě totožný. Můžeme spatřit rozdíly například v článku 6 odstavec 1 ústavy Spolkové republiky Německo a článku 32*

¹¹⁰ Článek 49 zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, v platném znění

¹¹¹ Pavlíček, V. a kolektiv, Ústavní právo a státověda, II. díl. Ústavní právo České republiky. 1. úplné vydání. Praha: Leges, 2011, s. 341-5, ISBN 978-80-87212-90-5

¹¹² Klokočka, V., Wagnerová, E., Ústavy států Evropské unie, 1. díl, Linde Praha, a.s. – Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, Opletalova 35, 115 51 Praha 1, 2004, s. 233-4, ISBN 80-7201-466-8

odstavec 1 Listiny základních práv a svobod ČR, kde obě tyto ustanovení upravují ochranu rodiny, zatímco německá úprava k tomu chrání manželství a oproti tomu česká Listina upravuje ještě ochranu rodičovství, dětí a mladistvých. Rozdíl mezi rodičovstvím a manželstvím je v tom, že 1) manželství je vztah mezi dvěma osobami, které spolu uzavřeli sňatek a jsou povinni spolu žít, být si věrni, vzájemně respektovat svoji důstojnost, pomáhat si navzájem, společně pečovat o děti a vytvářet zdravé rodinné prostředí.¹¹³ 2) Rodičovství je chápáno jako vztah mezi rodiči a dětmi.

6. 4. Maďarsko

V Ústavě republiky Maďarsko nalezneme několik ustanovení, které se zabývají rodinnými právy. Jejich základní zakotvení nalezneme v článku 15 („*Manželství a rodina jsou pod ochranou republiky Maďarsko*“).¹¹⁴ Toto ustanovení je velice podobné s německou úpravou, již výše zmíněnou, a článkem 32 odstavec 1 Listiny základních práv a svobod ČR, zde pouze s hlavním rozdílem slov rodičovství a manželství. Další ustanovení Ústavy republiky Maďarsko, která jsou ve spojení s rodinnými právy, můžeme nalézt v kapitole XII, základní práva a povinnosti, kde článek 67 říká: „1) *V republice Maďarsko má každé dítě vůči rodině, státu i společnosti právo na ochranu a péči, potřebnou pro jeho zdárný tělesný, duševní a morální vývoj.* 2) *Úkoly státu při úpravě postavení a ochrany rodin a mládeže jsou předmětem zvláštních opatření.*“¹¹⁵, dále článek 66 odstavec 3: „*Zvláštní úprava chrání ženy a mladistvé při výkonu zaměstnání.*“¹¹⁶ a také článek 70/J: „*V republice Maďarsko mají rodiče a osoby k výchově oprávněné povinnost pečovat*

¹¹³ Plecítý, V., Skřejpek, M., Salač, J., Šíma, A., Základy rodinného práva. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 35-6, ISBN 978-80-7380-139-7

¹¹⁴ Klokočka, V., Wagnerová, E., Ústavy států Evropské unie, 2. díl, Linde Praha, a.s. – Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, Opletalova 35, 115 51 Praha 1, 2005, s. 145, ISBN 80-7201-556-7

¹¹⁵ Klokočka, V., Wagnerová, E., Ústavy států Evropské unie, 2. díl, Linde Praha, a.s. – Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, Opletalova 35, 115 51 Praha 1, 2005, s. 172, ISBN 80-7201-556-7

¹¹⁶ Klokočka, V., Wagnerová, E., Ústavy států Evropské unie, 2. díl, Linde Praha, a.s. – Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, Opletalova 35, 115 51 Praha 1, 2005, s. 172, ISBN 80-7201-556-7

o vzdělání svých nezletilých dětí.“¹¹⁷ Tato ustanovení jsou obdobná ve srovnání s českou úpravou obsaženou v člancích 32, 29 a 33 Listiny základních práv a svobod. Kdy česká úprava v článku 33 uděluje právo každého na vzdělání, oproti maďarskému ustanovení, které bere povinnost rodičů pečovat o vzdělání svých dětí.

6. 5. Polská republika

Polská republika má ve své ústavě nejvíce podobných ustanoveních o rodinných právech ve srovnání s Českou republikou. Jedním z nejvíce podobných ustanovení je například článek 47 („Každý má právo na právní ochranu soukromého a rodinného života, cti a dobré pověsti, jakož i právo rozhodovat o svém osobním životě“).¹¹⁸ Dalo by se v podstatě říci, že je to shrnutí do jednoho odstavce znění článku 10 odstavce 1 a 2 české Listiny základních práv a svobod. V mnoha ústavách, nejen evropských zemí, nalezneme ustanovení, které se zabývají ochranou rodiny. Polská ústava v článku 18 chrání nejen rodinu, ale i manželství, mateřství a rodičovství („Manželství jako spojení ženy a muže, rodina, mateřství a rodičovství jsou pod ochranou a záštitou Polské republiky.“).¹¹⁹ Je důležité upozornit na to, že je zde chráněno mateřství samostatně, protože mateřství se dá pouze brát ve spojení s matkou dítěte. Nikde v české Listině základních práv a svobod a ústavě není zmínka o ochraně mateřství. Považuji toto polské ustanovení za velkou výhodu, ve spojení s větší ochranou svobodné matky starající se o své děti, ať už z důvodu rozvodu, ovdovění a podobně.

Dalším příkladem je článek 48 ústavy Polské republiky říká:
„ 1) Rodiče mají právo vychovávat své děti podle svých vlastních představ. Výchova má vzít ohled na zralost dítěte, na svobodu jeho svědomí

¹¹⁷ Klokočka, V., Wagnerová, E., Ústavy států Evropské unie, 2. díl, Linde Praha, a.s. – Právnícké a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, Opletalova 35, 115 51 Praha 1, 2005, s. 175, ISBN 80-7201-556-7

¹¹⁸ Klokočka, V., Wagnerová, E., Ústavy států Evropské unie, 2. díl, Linde Praha, a.s. – Právnícké a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, Opletalova 35, 115 51 Praha 1, 2005, s. 190, ISBN 80-7201-556-7

¹¹⁹ Klokočka, V., Wagnerová, E., Ústavy států Evropské unie, 2. díl, Linde Praha, a.s. – Právnícké a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, Opletalova 35, 115 51 Praha 1, 2005, s. 185, ISBN 80-7201-556-7

a vyznání, jakož i na jeho názory. 2) Omezení nebo odnětí rodičovské moci je přípustné pouze v zákonem stanovených případech a pouze na základě platného rozhodnutí soudu.“¹²⁰ Toto ustanovení se velice podobá článku 32 Listiny základních práv a svobod ČR. Jediným větším viditelným rozdílem je, že polská úprava stanovuje, že rodiče mají právo vychovávat děti podle svých vlastních představ, tudíž je zde dána velká volnost rodičů, jak své děti vychovávat.

6. 6. Slovenská republika

Od 1. ledna roku 1993 vznikl jako samostatný stát Slovenská republika. Dříve byla Slovenská republika spojena s Českou republikou v jednom společném státu. Díky dlouhému společnému vývoji a relativně ještě nedávnému rozpadu československého státu na dva samostatné státy, mají oba tyto státy velmi podobné znění některých ustanovení Ústavy.

Na rozdíl od Ústavy České republiky má slovenská ústava přímo zakotvená základní práva a svobody, která můžeme nalézt v hlavě druhé. Podobně jako v české Listině základních práv a svobod jsou zde zakotvena ustanovení o rodinných právech. Článek 15 odstavec 1 („1) Každý má právo na život. Lidský život je hodný ochrany už před narozením.“¹²¹ slovenské ústavy je naprosto totožný s článkem 6 české Listiny. V podstatě rozdíl je jen v psaném jazyce. Dále takovouto podobu znění ustanovení nalezneme i u článku 19 odstavec 2 („2) Každý má právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do súkromného a rodinného života.“¹²²) slovenské ústavy v porovnání s článkem 10 odstavec 2 české Listiny a také u článku 41 („1) Manželstvo, rodičovstvo a rodina sú pod ochranou zákona. Zaručuje sa osibitá ochrana detí

¹²⁰ Klokočka, V., Wagnerová, E., Ústavy států Evropské unie, 2. díl, Linde Praha, a.s. – Právnícké a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, Opletalova 35, 115 51 Praha 1, 2005, s. 190, ISBN 80-7201-556-7

¹²¹ Klokočka, V., Wagnerová, E., Ústavy států Evropské unie, 2. díl, Linde Praha, a.s. – Právnícké a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, Opletalova 35, 115 51 Praha 1, 2005, s. 244, ISBN 80-7201-556-7

¹²² Klokočka, V., Wagnerová, E., Ústavy států Evropské unie, 2. díl, Linde Praha, a.s. – Právnícké a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, Opletalova 35, 115 51 Praha 1, 2005, s. 244, ISBN 80-7201-556-7

a mladistvých. 2) Žene v tehotenstve sa zaručuje osobitá starostlivosť, ochrana v pracovných vzťahoch a zodpovedajúce pracovné podmienky. 3) Deti narodené v manželstve i mimo neho majú rovnaké práva. 4) Starostlivosť o deti a ich výchova je právom rodičov; deti majú právo na rodičovskú výchovu a starostlivosť. Práva rodičov možno obmedziť a maloleté deti možno od rodičov odlúčiť proti vôli rodičov len rozhodnutím súdu na základe zákona. 5) Rodičia, ktorí sa starajú o deti, majú právo na pomoc štátu. 6) Podrobnosti o právach podľa odsekov 1 až 5 ustanoví zákon.“¹²³) slovenské úpravy oproti článku 32 českej Listiny základních práv a svobod. Slovenská republika řeší zakotvení rodinných práv v ústavě tedy stejně jako Česká republika.

6. 7. Slovinská republika

Slovinská republika je balkánským státem a jedním ze států bývalé Jugoslávie. V roce 1991 Slovinsko vyhlásilo nezávislost na Jugoslávii a vznikl tak nezávislý samostatný stát.

Stejně jako ostatní výše zmíněné evropské státy, Slovinská republika zakotvuje rodinná práva ve své ústavě. V článku 53 nalezneme ustanovení zabývající se manželstvím a rodinou („*Manželství spočívá na rovném postavení manželů. Uzavírá se před příslušným státním orgánem. Manželství a právní poměry v něm, v rodině a v mimomanželském soužití upravuje zákon. Stát chrání rodinu, mateřství, otcovství, děti a mladistvé osoby a vytváří k tomu potřebné předpoklady.*“¹²⁴) Tato koncepce ustanovení se nejvíce podobá polské ústavě, a to článku 18. Slovinská úprava je však rozvinutější. Řeší nejen samotné právní poměry v manželství, ale i v rodině a ba dokonce v mimomanželském soužití. S tím to pojmem „mimomanželské soužití“ se výše zmíněné ústavy vůbec nezabývali. V dnešní době je častější, že páry

¹²³ Klokočka, V., Wagnerová, E., Ústavy států Evropské unie, 2. díl, Linde Praha, a.s. – Právnícké a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, Opletalova 35, 115 51 Praha 1, 2005, s. 252-3, ISBN 80-7201-556-7

¹²⁴ Klokočka, V., Wagnerová, E., Ústavy států Evropské unie, 2. díl, Linde Praha, a.s. – Právnícké a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, Opletalova 35, 115 51 Praha 1, 2005, s. 308, ISBN 80-7201-556-7

muže a ženy trvale spolu žijí a zakládají rodiny, aniž by uzavřeli spolu manželství. Proto mi připadá velice užitečné zakotvení tohoto pojmu. Další velice zajímavou skutečností je to, že slovinská Ústava chrání nejen rodinu, děti, mateřství atd., jako tomu je tak u ostatních ústav, ale i otcovství. To pouze utvrzuje první větu článku 53, která staví manželé do rovného postavení.

Práva a povinnosti rodičů nalezneme v článku 54 (*„Rodiče mají právo a povinnost poskytnout svým dětem zaopatření, vzdělání a výchovu. Toto právo a tato povinnost může být rodičům odňata nebo omezena pouze z důvodu, které stanoví zákon na ochranu dětského blaha.*

Nemanželské děti mají stejná práva jako manželské děti.“¹²⁵). Toto ustanovení se dá nejlépe přirovnat článku 32 odstavec 3 a 4 Listiny základních práv a svobod. Nejpodstatnější rozdíl mezi těmito ustanoveními je, že česká úprava k omezení práv rodičů a k odloučení nezletilých dětí od rodičů potřebuje rozhodnutí soudu na základě zákona, kdežto ve slovinské úpravě nalezneme, že k omezení rodičovských práv dochází z důvodů, které stanoví zákon pro ochranu blaha dítěte.

Ačkoliv se nám to může zdát jako velice přirozená věc, slovinská Ústava zaručuje se svobodně rozhodnout o zrození dítěte, které je upraveno v článku 55 (*„Rozhodnutí o zrození dítěte je svobodné. Stát zaručuje uskutečnění této svobody a vytváří předpoklady, jež rodičům umožňují rozhodnout se pro zrození jejich dítěte.“¹²⁶*) Takovouto úpravu v české Ústavě ani Listině základních práv a svobod nenalezneme.

Slovinská Ústava samostatně upravuje práva dětí v článku 56 (*„Děti požívají zvláštní ochrany a zvláštní péče. Lidská práva a základní svobody požívají děti v míře, odpovídající jejich stáří a jejich zralosti. Dětem se poskytuje zvláštní ochrana před hospodářským, sociálním, tělesným, duševním nebo jiným vykořisťováním nebo zneužitím. Tuto*

¹²⁵ Klokočka, V., Wagnerová, E., Ústavy států Evropské unie, 2. díl, Linde Praha, a.s. – Právnícké a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, Opletalova 35, 115 51 Praha 1, 2005, s. 308, ISBN 80-7201-556-7

¹²⁶ Klokočka, V., Wagnerová, E., Ústavy států Evropské unie, 2. díl, Linde Praha, a.s. – Právnícké a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, Opletalova 35, 115 51 Praha 1, 2005, s. 308, ISBN 80-7201-556-7

ochranu upravuje zákon. Děti a mladiství, kteří nejsou v péči rodičů, žádné rodiče nemají nebo nepožívají odpovídající péči, jsou pod zvláštní ochranou státu. Jejich právní postavení upravuje zákon.¹²⁷), které jsou brána jako součást rodiny. Je zde tak zajištěna zvláštní ochrana dětí v různých odvětvích. Podle mého názoru by obdobná ustanovení a možná ještě v trochu větší míře, měla být zakotvena i v naší Listině základních práv a svobod, protože ne všechny děti jsou součástí nebo žijí spokojeně v rodině.

¹²⁷ Klokočka, V., Wagnerová, E., Ústavy států Evropské unie, 2. díl, Linde Praha, a.s. – Právnícké a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, Opletalova 35, 115 51 Praha 1, 2005, s. 309, ISBN 80-7201-556-7

7. Návrhy dle lege ferenda

Po více než padesáti letech spatřila světlo světa nová úprava českého civilního práva a s velkou pravděpodobností nabude účinnosti dne 1. ledna roku 2014 nový občanský zákoník, zákon číslo 89/2012 Sb., občanský zákoník. Ve své druhé části se zabývá rodinným právem, nyní opět součástí civilního kodexu. Rodinné právo by mělo tvořit samostatnou část, bez jakéhokoliv rozdělení nebo doplnění zvláštním zákonem. Nový občanský zákoník podle § 3080 v závěrečném ustanovení ruší článek II zákona č. 91/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.¹²⁸

Rodinné právo je v novém občanském zákoníku celkem upraveno ve tři sta dvaceti paragrafech (§ 655 - § 975), rozdělených do tří hlav (Manželství, Příbuzenství a švagrovství, Poručenství a jiné formy péče o dítě). Je zde upravena celá škála institutů a vztahů rodinného práva v České republice a blíže provedená některá ustanovení rodinného práva, která zaštiťuje Ústava České republiky.

Jak jsem již zmínila, nový občanský zákoník upravuje rodinné právo ve tři sta dvaceti paragrafech, tudíž se budu zabývat pouze několika ustanoveními, které souvisí s článkem 32 Listiny základních práv a svobod.

Díl čtvrtý hlavy první ustanovuje povinnosti a práva manželů. Ustanovení § 687 říká, že manželé jsou si rovni, mají stejná práva, jsou povinni žít spolu, být si věrni, podporovat se, udržovat rodinné zázemí, společně pečovat o svoje děti a další. V ustanovení § 690 a následujících nalezneme úpravu uspokojování potřeb rodiny. Každý z manželů má přispívat podle svých poměrů, ať už osobních, majetkových či schopností a možností, tak aby zajistil životní úroveň všech členů rodiny na velmi podobnou úroveň. Je zde upravena situace, když jeden z manželů bez zvláště hodného důvodu opustí společnou domácnost, ve které žije jejich

¹²⁸ Ustanovení § 3080, č. 14 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění (ke dni 26. března 2012)

společné dítě (zletilé i nezletilé), ke kterému mají oba vyživovací povinnost, je manžel povinen přispívat i na náklady rodinné domácnosti. V následujícím ustanovení se hovoří o rozhodování o záležitostech rodiny. Tímto je myšleno například, volby umístění rodinné domácnosti, o způsobu života rodiny a jiné, kdy se na těchto záležitostech mají manželé dohodnout. Pokud tomu tak není, může soud svým rozhodnutím na návrh jednoho z manželů nahradit souhlas toho druhého, ale to za předpokladu, že odmítání souhlasu je bez vážného důvodu a je v rozporu se zájmem rodiny. Soud se však snaží manžele dovést k dohodě.¹²⁹ Problematika povinností a práv manželů je v novém občanském zákoníku samozřejmě mnohem více upravena a zabíhá do podrobností jako například, obstarávání záležitostí rodiny, výživné mezi manžely, obvyklé vybavení rodinné domácnosti a jiné, což podle mého názoru není důležité více zmiňovat v této práci. Úprava práv a povinností manželů je v zákoně č. 89/2012, Sb., občanský zákoník velmi podrobná, oproti stávajícímu zákonu č. 94/1963 Sb., o rodině, v platném znění. Tato ustanovení jistě vyplní mezery v zákoně.

Za zmínku stojí také díl druhý hlavy druhé, kde se řeší poměry mezi rodiči a dítětem. Zajímavý je hned oddíl 1, určování rodičovství, kde v paragrafu 775 stojí, že: „*Matkou dítěte je žena, která je porodila.*“¹³⁰. Toto ustanovení je stále stejné, jako v paragrafu 50a zákona č. 94/1963 Sb., o rodině. Podle mého názoru je tato definice z pohledu obecnosti dostačující. S pokrokem dnešní moderní medicíny vznikl tak zvaně „institut náhradního mateřství“. Tento institut může vyvolávat problém, protože jde o situaci, kdy se manželé (pár) rozhodnou vložit embryo, které vzniklo umělým oplozením ze spermie manžela a vajíčka manželky, do odlišné ženy, tak zvané „náhradní matky“. Tato odlišná žena dítě odnese a následně porodí. Podle ustanovení paragrafu 50a zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, je matkou dítěte jiná žena (náhradní matka), nežli ta, která poskytla vajíčko a je tudíž biologickou matkou. Institut

¹²⁹Ustanovení § 687 - § 692 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění (ke dni 26. března 2012)

¹³⁰ Ustanovení § 775 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění (ke dni 26. března 2012)

náhradního mateřství není v české legislativě nějak upraven, přesto se již v praxi objevuje. Metodu institutu náhradního mateřství praktikují kliniky, otevřeně se však k tomuto hlásí například Klinika reprodukční medicíny a gynekologie ve Zlíně. Podmínkou k provedení tohoto řešení jsou zejména zdravotní problémy dárkyně vajíčka (například chirurgicky odebraná děloha z důvodu rakoviny, žena nemá dělohu kvůli vrozené vadě a další) nikoliv rozverné manýry ženy, která nechce být těhotná, například kvůli tomu, aby se mateřstvím „nepoškodila“ postava nebo, že se bojí porodu a podobně. Jedná se pouze o úplatnou službu a většinou jsou placeny náklady náhradní matce jako kompenzace. Jedním z kroků završení procesu z pohledu práva je, že muž, který daroval spermie za účelem umělého oplození, společně s náhradní matkou prohlásí před soudem či matrikou, že je otcem podle ustanovení paragrafu 52 odstavce 1 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině. Další postup následuje po porodu, kdy náhradní matka se dítěte zřekne a dítě je svěřeno do péče otce. Biologická matka potom může požádat o adopci, které je ve většině případů vyhověno. Tato situace má však mnoho úskalí, jedním z nich může být například to, že náhradní matka se nebude chtít dítěte zříct nebo biologičtí rodiče nebudou chtít dítě přijmout kvůli jeho vrozeným vadám.¹³¹ Podle mého názoru by tento institut měl být nějakým způsobem začleněn do legislativy, aby se předcházelo takovýmto situacím. Prvním úspěchem je zmínka o náhradním mateřství v souvislosti s možností osvojení dítěte mezi příbuznými v přímé linii (matka, dcera) a mezi sourozenci.¹³²

V oddílu tři dílu dva a hlavy druhé je řešena otázka rodiče a dítěte, kteří mají vůči sobě navzájem práva a povinnosti. *„Dítě je povinno dbát svých rodičů. 2) Dokud se dítě nestane svéprávným, mají rodiče právo usměrňovat své dítě výchovnými opatřeními, jak to odpovídá jeho rozvíjejícím se schopnostem, včetně omezení sledujících ochranu morálky, zdraví a práv dítěte, jakož i práv jiných osob a veřejného*

¹³¹ Wintr, J., Antoš, M., Sociální práva. Praha: Leges, 2012, s. 138-9, ISBN 978-80-87576-02-1

¹³² Ustanovení § 804 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platné znění (ke dni 26. března 2012)

*pořádku. Dítě je povinno se těmito opatřením podřídit.*¹³³ Práva a povinnosti rodičů jsou zde brána jako například, zajistit morální a hmotný prospěch dítěte, která vznikají s narozením dítěte a zanikají nabytím zletilosti dítěte. S tímto je úzce spojena rodičovská zodpovědnost (*„Rodičovská zodpovědnost zahrnuje povinnosti a práva rodičů, která spočívají v péči o dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, v ochraně dítěte, v udržování osobního styku s dítětem, v zajišťování jeho výchovy a vzdělání, v určení místa jeho bydliště, v jeho zastupování a spravování jeho jmění; vzniká narozením dítěte a zaniká, jakmile dítě nabude plné svéprávnosti. Trvání a rozsah rodičovské odpovědnosti může změnit jen soud.“*¹³⁴), která je podrobně upravena v paragrafech 865 a následujících. Podle mého názoru nový občanský zákoník rodinné právo upravuje velmi pečlivě a s rozmyslem, jsou zde upraveny takové skutečnosti, které jsou člověku natolik přirozené (podobně jako právní obyčej), že by nemusely být ani upraveny zákonem.

¹³³ Ustanovení § 857 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platné znění (ke dni 26. března 2012)

¹³⁴ Ustanovení § 858 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění (ke dni 26. března 2012)

8. Závěr

Česká republika je demokratickým právním státem, který je založen jak na úctě k základním právům a svobodám, tak i k rodinnému životu. Základní ústavní ochrany a práva na rodinný život zaručuje v České republice Listina základních práv a svobod. Česká republika jako subjekt mezinárodního práva přistoupila jako smluvní strana k mnoha mezinárodním smlouvám a dalším mezinárodním dokumentům, které se věnují základním lidským právům a svobodám, tudíž i v nich zakotveným rodinným právům.

Právo na rodinný život a jeho ochranu je garantována každému jedinci bez rozdílu, je obsaženo v hlavě druhé oddíl jedna a hlavě čtvrté Listiny základních práv a svobod ČR. Ochrana je zajišťována pomocí státní moci a je založena jednak na povinnosti státu zdržet se zásahů do rodinného života, takzvaně status negativus, a také na aktivním působení veřejné moci, v tomto případě ochraně rodinného života, rodiny a podobně. Charakter nezadatelnosti, nezcizitelnosti, nepromlčitelnosti a nezrušitelnosti je vlastní pro všechny základní lidská práva a svobody. Díky tomu, že mezi základní lidská práva a svobody patří i rodinná práva, platí tento charakter i pro ně.

Pojem *rodina* není legálně definován, lze jej však chápat v dvojitým smyslu a to buď jako biologickou vazbu nebo sociální institut. Diskutabilní je problematika lidského plodu. Zákonodárství v České republice se k této otázce jasně a výslovně nevyjadřuje, z ustanovení článku 6 Listiny základních práv a svobod, které stanovuje, že lidský život je hodno ochrany již před narozením, lze dovodit, že i embryo, nikoliv jen člověk po narození, je hodno ochrany. K rodinnému životu bez pochyby patří pojmy rodina, dítě, péče, výchova a určení „rodičovství“. Za matku je považována žena, která dítě porodila, tuto legální definici ovšem „komplikuje“ institut náhradního mateřství, které by mělo být v zákoně detailněji dořešeno. Pro určení otcovství jsou používány tři definice, které jsou doposud obsaženy v zákoně č. 94/1963 Sb., o rodině.

V současné době je problematika základních lidských práv předmětem řady mezinárodních smluv, které jsou vytvářeny na mezinárodní úrovni, prováděné pomocí mezinárodních organizací. Rodinná práva jsou obsažena v několika mezinárodních úmluvách, kterými jsou například Všeobecná deklarace lidských práv, Úmluva o hospodářských, sociálních a kulturních právech, Úmluva o občanských a politických právech, Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, Listina základních práv Evropské unie a další, které sjednocují ochranu lidských práv nejen na území Evropy. Ve srovnání s Ústavami vybraných evropských států, se zakotvení rodinných práv ve velké míře neliší od jejich ústavního zakotvení v Listině základních práv a svobod v ČR.

Rodinným právům se v legislativní rovině věnuje pozornost již po několik desetiletí. Postupem času si v právním řádu (a to jak obecně, tak i v českém právním řádu) našly ukotvení instituty rodinného práva vznikající v souvislosti s vývojem společnosti. Přesto, jak jsem naznačila v části *de lege ferenda*, společenské vztahy přinášejí ve své dynamice stále další podněty a požadavky na právní regulaci.

Resumé

The Czech Republic is a democratic state which is based on honouring basic human rights and freedoms and also family life. The Doctrine of basic human rights and freedoms guarantees constitutional protection and the right to a family life. The Czech Republic, as a subject of law, joined many international treaties and other international documents which are concerned with basic human rights and freedoms and, therefore, family law is embedded in them as well.

The right guaranteeing family life and its protection is guaranteed to every individual without difference and is included in subpart 2 section 1 and subpart 4 of the Doctrine of basic human rights and freedoms. Protection is guaranteed by means of state aid and is so called status negativus and also by means of active impingement of the public force – in this case the protection of family life, family etc. The character of inalienableness, indefatigability, imprescriptibility and infrangibility is common to all basic human rights and freedoms. Thanks to the fact that basic human rights and freedoms include family rights, this character applies to them too.

The term *family* is not legally defined, but it may be understood ambiguously – either as a biological bond or as a social institute. Disputable is the problem of the human embryo. The law of the Czech Republic does not treat this question clearly. From the formulation of paragraph 6 of the Doctrine of basic human rights and freedoms which states that human life is in need of protection even prior to birth it is possible to deduce that even an embryo, not solely a born person, is in need of protection. Family life without a doubt includes terms such as family, child, care, upbringing and the determination of parentage. The mother is considered to be the person who gave birth to the child; this legal definition is complicated by the existence of surrogacy, which should be dealt with in more detail in the legal system. The determination of

fatherhood is done by means of three definitions which are embedded in article 94/1963 coll. about the family.

Currently the problem of basic human rights is the subject of many international treaties which are created on an international level and are enacted by international organizations. Family rights are included in many international treaties, like the General declaration of human rights, the Treaty about economical, social and cultural rights, the Treaty about civil and political rights, the European treaty about the protection of human rights and basic freedoms, the Treaty of basic rights in the EU and others, which unite the protection of basic human rights in Europe and elsewhere. In comparison with other constitutions of selected European countries, the embedding of family rights does not differ greatly from its embedding in the Doctrine of basic human rights and freedoms of the Czech Republic.

A change in family rights will occur soon in the Czech Republic along with art. 89/2012 coll. of the civil law also known as the new Civil law. This law includes all adjustments of family law and with its enactment the older art. 94/1963 coll. about the family will be cancelled.

Seznam použitých zdrojů

A) Knižní publikace a články:

- Blahož, J., Balaš, V., Klíma, K., Srovnávací ústavní právo. 4. přepracované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2011, ISBN 978-80-7357-629-5
- Blahož, J., Sjednocující se Evropa a lidská a občanská práva. Vyd. 1. Praha: Aspi, 2005, ISBN 80-7357-073-4
- Boučková, P., Rovnost a sociální práva. Praha: Auditorium s.r.o., 2009, ISBN 978-80-87284-02-5
- Boguszak, J., Diferenciace lidských práv. Právník, 2000, č. 3, s. 254
- Eliáš, K., Havel, B., Osnova občanského zákoníku. Osnova zákona o obchodních korporacích. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, ISBN 978-80-7380-205-9.
- Flégl, V., Ústavní a mezinárodní ochrana lidských práv. Vyd. 1. Praha: C. H. Beck, 1997, ISBN 80-7179-125-3.
- Jirásková, V., Suchánek, R., Ústavní právo v judikatuře Ústavního soudu. Praha: Linde, 2007, ISBN 978-80-7201-663-1
- Klíma, K., a kol., Encyklopedie ústavního práva. Praha: ASPI, a.s., 2007, ISBN 978-80-7357-295-2
- Klíma, K., a kolektiv, Komentář k Ústavě a Listině. 2. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, ISBN 978-80-7380-140-3
- Klíma, K., a kolektiv, Státověda. 2. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, ISBN 978-80-7380-296-7
- Klíma, K., Ústavní právo. 3. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006, ISBN 80-7380-000-4
- Klokočka, V., Wagnerová, E., Ústavy států Evropské unie, 1. díl. Praha: Linde, a.s. – Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, Opletalova 35, 115 51 Praha 1, 2004, ISBN 80-7201-466-8
- Klokočka, V., Wagnerová, E., Ústavy států Evropské unie, 2. díl. Praha: Linde, a.s. – Právnické a ekonomické nakladatelství a

knihkupectví Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, Opletalova 35,
115 51 Praha 1, 2005, ISBN 80-7201-556-7

- Kuklík, J. a kol., Vývoj česko- slovenského práva 1945- 1989.
Praha: Linde a.s., 2009, ISBN 978-80-7201-741-6
- Lisse, L., Listina základních práv Evropské unie. Právo-časopis pro
právní teorii a praxi, 2010, č. 1, s. 5-23
- Malý, K. a kol., Dějiny českého a československého práva do r.
1945. 4. vydání. Praha: Leges, 2010, ISBN 978-80-87212-39-4
- Mlsna, P., Kněžínek, J., Mezinárodní smlouvy v Českém právu,
Praha: Linde a.s., 2009, ISBN 978-80-7201-783-6
- Mrázek, J., Dokumenty ke studiu mezinárodního práva. Plzeň: Aleš
Čeněk s.r.o., 2005, ISBN 80-86898-08-3
- Pavlíček, V. a kol., Ústavní právo a státověda, II. díl. Ústavní právo
České republiky. 1. úplné vydání. Praha: Leges, 2011, ISBN 978-
80-87212-90-5
- Pavlíček, V. a kol., Ústava a ústavní řád České republiky.
Komentář. 2. díl, Práva a svobody. 2., dopl. a podstatně rozš. vyd.
Praha: Linde, 2002, ISBN 80-7201-391-2
- Plecítý, V., Skřejpek, M., Salač, J., Šíma, A., Základy rodinného
práva. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, ISBN 978-80-7380-139-7
- Šišková, N., Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii. Praha:
Linde, 2008, ISBN 978-80-7201-710-2
- Šturma, P., Čepelka, Č., Balaš, V., Právo mezinárodních smluv.
Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, ISBN 978-80-7380-341-4,
- Wagnerová, E., Šimíček, V., Langášel, T., Pospíšil, I. a kol., Listina
základních práv a svobod. Komentář. Praha: Wolters Kluwer ČR,
a.s., 2012, ISBN 978-80-7357-750-6
- Wintr, J., Antoš, M., Sociální práva. Praha: Leges, 2012, ISBN 978-
80-87576-02-1

• **B) Právní předpisy**

- Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky, v platném znění
- Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, v platném znění
- Zákon č. 94/1963, o rodině, v platném znění
- Zákon č. 40/1964, občanský zákoník, v platném znění
- Zákon č. 89/2012, občanský zákoník, v platném znění
- Zákon č. 1/993 Sb., Ústava České republiky (znění před ústavním zákonem č. 395/2001 Sb., tzv. „euronovelou“)
- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, v platném znění
- Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, v platném znění
- Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství

- Zákon č. 66/1986 Sb., o umělém přerušení těhotenství, v platném znění
- Ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky
- Ústavního zákona číslo 150/1948 Sb., Ústava
- Zákona č. 121/1920 Sb., Ústava z roku 1920
- Všeobecná deklarace lidských práv
- Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod
- Listina základních práv Evropské unie
- Mezinárodní pakt o občanských a politických právech

- Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech
- Úmluva o právech dítěte (104/1991 Sb.)

C) Judikatura a internetové zdroje

- Nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 554/04 ze dne 11. května 2005
- Nález Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 534/98 ze dne 11. února 1999
- Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech, [online]. 2011 - [cit. 2013- 03-02]. Dostupné z: <http://www.odpovednareforma.cz/>
- Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech [online]. 2006 - [cit. 2013-03-02]. Dostupné z: <http://1url.cz/jizq>
- Mezinárodní smlouvy – ochrana práv dětí [online]. 2013 - [cit. 2013-03-10]. Dostupné z: <http://1url.cz/8iNo>
- Mezinárodní pakt o občanských a politických právech [online]. 2011 - [cit. 2013-03-02]. Dostupné z: <http://1url.cz/eiLc>
- Lidská práva [online]. 2012 - [cit. 2013-03-02]. Dostupné z: <http://1url.cz/FiLA>